

205 «Лісове господарство»
(шифр і назва спеціальності)

Кафедра Лісового господарства та раціонального природокористування

АНОТАЦІЯ
на кваліфікаційну роботу бакалавра

здобувача вищої освіти Баштана Владислава Руслановича
(прізвище, ініціали)

на тему: «Організація та ведення мисливського господарства в умовах Звенигородського надлісництва філії Центрального лісового офісу ДП «Ліси України»

Випускна кваліфікаційна робота бакалавра: 70 сторінок, 9 рисунків, 17 таблиць, 25 джерел, мультимедійна презентація.

Мета роботи: обґрунтування оптимальної чисельності й щільності основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Черкаської області, та висвітлення особливостей впровадження біотехнічних заходів. Об'єкт дослідження – особливості організації ведення мисливського господарства на території «Звенигородського надлісництва».

У кваліфікаційній роботі представлено дослідження стану організації та ведення мисливського господарства в умовах Звенигородського надлісництва філії Центрального лісового офісу ДП «Ліси України»; досліджено та систематизовано спеціальну наукову літературу, що висвітлює сучасний стан дослідницької проблематики; встановлено оптимальну чисельність й щільність основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Звенигородського надлісництва; виконано рекогносцирувальне обстеження території мисливського фонду підприємства з метою вивчення перспектив по інтродукції та реакліматизації тварин в різних типах мисливських угідь; здійснено камеральну обробку показників з метою отримання результатів їх аналізу, за спеціальними методиками досліджень цих територій; представлено висновки та рекомендації щодо покращення показників продуктивності ведення мисливського господарства.

Владислав БАШТАН
(прізвище, ініціали)

« 20 » 05

2025 р.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра

здобувача вищої освіти Черкаського державного технологічного університету факультету технологій, будівництва та раціонального природокористування кафедри лісового господарства та раціонального природокористування

спеціальність 205 «Лісове господарство»
(шифр та назва)

Баштана Владислава Руслановича

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

на тему:

«Організація та ведення мисливського господарства в умовах Звенигородського надлісництва філії Центральний лісовий офіс ДП «Ліси України»

Кваліфікаційна робота складається з розрахунково-пояснювальної записки, яка містить 71 сторінку; графічного матеріалу 23 слайди презентації.

Відповідність кваліфікаційної роботи спеціальності та завданню

✓ Кваліфікаційна робота в повній мірі відповідає освітній програмі та поставленому завданню.

✓ **Актуальність теми кваліфікаційної роботи**

Мисливство постає одним із основних видів спеціального використання представників тваринного світу, задоволення матеріальних, рекреаційних та інших потреб населення і господарства. Полюванням є добування диких звірів і птахів у природному або напіввільному стані в мисливських угіддях як об'єктів полювання. Для забезпечення відповідних вимог до ведення господарства та примноження мисливської фауни рекомендується: під час складання плану експлуатації для відповідного виду мисливських тварин необхідно виокремити конкретний вектор подальшого розвитку господарства. Це може бути пов'язано з підтримкою існуючої чисельності, досягненням подальшого зростання або, навпаки, скороченням популяції.

✓ **Відповідність сучасному рівню розвитку науки і техніки**

✓ Кваліфікаційна робота повністю відповідає сучасному рівню розвитку науки і техніки, використано сучасні підходи до організації та ведення мисливського господарства в умовах в умовах сучасних викликів і безперервного лісовпорядкування, а також застосовано сучасні програмні можливості Microsoft Excel.

Загальна характеристика кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота виконана у повній відповідності до вимог методичних рекомендацій, всі розрахунки відповідають вимогам ДСТУ.

✓ **Зауваження до кваліфікаційної роботи**

✓ Суттєвих зауважень кваліфікаційна робота немає.

Висновок про міру фахової підготовки здобувача вищої освіти

У кваліфікаційній роботі представлено дослідження стану організації та ведення мисливського господарства в умовах Звенигородського надлісництва філії Центрального лісового офіс ДП «Ліси України»; досліджено та систематизовано спеціальну наукову літературу, що висвітлює сучасний стан дослідницької проблематики; встановлено оптимальну чисельність й щільність основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Звенигородського надлісництва; виконано рекогносцирувальне обстеження території мисливського фонду підприємства з метою вивчення перспектив по інтродукції та реакліматизації тварин в різних типах мисливських угідь; здійснено камеральну обробку показників з метою отримання результатів їх аналізу, за спеціальними методиками досліджень цих територій; представлено висновки та рекомендації щодо покращення показників продуктивності ведення мисливського господарства.

Загальний висновок

✓ Представлена кваліфікаційна робота бакалавра виконана на високому рівні з дотриманням вимог відповідних норм та стандартів. Заслуговує на оцінку «відмінно» та може бути допущена до захисту.

Рецензент

Масієв І.М., директор Черкаського надлісництва
філії «Центральний лісовий офіс» ДП «Ліси України»

(прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи, посада, науковий ступінь та вчене звання)

2025 р.

(підпис)

спеціальність 205 «Лісове господарство»

(шифр і назва спеціальності)

Кафедра Лісового господарства та раціонального природокористування

ВІДГУК

на кваліфікаційну роботу бакалавра

здобувача вищої освіти Баштана Владислава Руслановича

(прізвище, ім'я, по-батькові здобувача вищої освіти)

на тему: Організація та ведення мисливського господарства в умовах
Звенигородського надлісництва філії Центрального лісового офісу
ДП «Ліси України»

Представлена кваліфікаційна робота Баштана В.Р. є дослідницькою, яка
відповідає усім вимогам завдання.

Здобувачем вищої освіти Баштаном В.Р. детально досліджено та систематизовано спеціальну наукову літературу, що висвітлює сучасний стан дослідницької проблематики; встановлено оптимальну чисельність й щільність основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Звенигородського надлісництва; виконано рекогносцирувальне обстеження території мисливського фонду підприємства з метою вивчення перспектив по інтродукції та реакліматизації тварин в різних типах мисливських угідь; здійснено камеральну обробку показників з метою отримання результатів їх аналізу, за спеціальними методиками досліджень цих територій; представлено висновки та рекомендації щодо покращення показників продуктивності ведення мисливського господарства. Під час виконання роботи здобувач продемонстрував високий рівень обізнаності в теоретичних аспектах, вміння аналізувати нормативні документи та застосовувати теоретичні знання на практиці для вирішення дослідницьких завдань. Під час написання бакалаврської роботи проявив самостійність і здатність приймати обґрунтовані виробничі рішення.

Загальна оцінка кваліфікаційної роботи та висновок керівника про можливість допуску роботи до захисту перед ЕК. **Рекомендовано:** представлену кваліфікаційну роботу допустити до захисту, оцінку «**відмінно**», здобувачу вищої освіти *Баштану Владиславу Руслановичу* присвоїти кваліфікацію «бакалавр з лісового господарства» за спеціальністю 205 «Лісове господарство».

Керівник: д.с.-г. н., професор
(посада, вчене звання, вчений ступінь)

(підпис)

Іван СОПУЩИНСЬКИЙ
(ініціали, прізвище)

“ 26 ”

05

2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет технологій, будівництва та раціонального природокористування
(назва факультету)

Кафедра лісового господарства та раціонального природокористування
(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

Зав. кафедри ЛГРП

Інгріда ЧЕМЕРИС
(підпис) (ініціали, прізвище)

«06» 06 2025 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Організація та ведення мисливського господарства в умовах
Звенигородського надлісництва філії Центрального лісового офісу

ДП «Ліси України»

(назва теми згідно наказу)

Виконав: здобувач вищої освіти 4 курсу,
групи **ЛГ-15**

Спеціальності:

205 «Лісове господарство»

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Баштан Владислав Русланович

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Керівник Іван СОПУШИНСЬКИЙ
(ім'я та прізвище)

Нормоконтроль Інгріда ЧЕМЕРИС
(ім'я та прізвище)

Рецензент Масарік І.М.
(прізвище та ініціали)

Засвідчую, що у цій кваліфікаційній роботі немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань

Здобувач вищої освіти Баштан Владислав Русланович
(підпис)

Черкаси 2025 року

Черкаський державний технологічний університет

Факультет технологій, будівництва та раціонального природокористування
(повна назва)

Кафедра лісового господарства та раціонального природокористування
(повна назва)

Спеціальність: 205 «Лісове господарство»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ЛГРП

 Інгріда ЧЕМЕРИС
(підпис)

“ 11 ” 03 2025 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Баштаня Владислава Руслановича
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема кваліфікаційної роботи

**«Організація та ведення мисливського господарства в умовах
Звенигородського надлісництва філії Центральний лісовий офіс ДП «Ліси
України»**

(назва теми згідно наказу)

Керівник кваліфікаційної роботи Сопушинський Іван Миколайович, д.с-г.н., професор

Затверджені наказом Черкаського державного технологічного університету від «10» березня 2025 року № 65/03-03

2. Термін подання кваліфікаційної роботи здобувачем вищої освіти

06.06.2025

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: пояснювальна записка, проект організації і розвитку лісового господарства підприємства, літературні джерела, фотоматеріали.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їй належить розробити)

Вступ. Огляд наукової літератури за темою роботи. Методика збору та обробки дослідного матеріалу. Аналіз сучасного стану ведення мисливського

господарства в умовах Звенигородського надлісництва. Висновки пропозиції виробництву.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, плакатів)

Карта-схема території підприємства, фотоматеріали технічного обладнання, діаграми розподілу площ та статистика мисливських видів тварин.

6. Дата видачі завдання до кваліфікаційної роботи 11.03.2025р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1	Отримання вихідного завдання	11.03.25	виконано
2	Аналіз літературних джерел і природно-історичних умов	11.03.25 – 18.03.25	виконано
3	Робота з фактичним матеріалом	19.03.25 – 19.04.25	виконано
4	Опрацювання зібраного фактичного матеріалу	20.04.25 – 30.04.25	виконано
5	Написання розділів роботи	01.05.25 – 15.05.25	виконано
6	Комп'ютерний набір тексту	16.05.25 – 19.05.25	виконано
7	Завершення та оформлення роботи	20.05.25 – 06.06.25	виконано

Здобувач вищої освіти-дипломник
(підпис)

Владислав БАШТАН
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи
(підпис)

Іван СОПУШИНСЬКИЙ
(ім'я та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 СУЧАСНІ ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОСНОВ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	7
1.1 Науково обґрунтоване регулювання та контроль популяції мисливських тварин.....	7
1.2 Практика ведення мисливського господарства в Черкаському регіоні.....	9
1.3 Оптимальна щільність та оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях Звенигородського надлісництва.....	12
1.4 Методологічні засади досліджень.....	19
РОЗДІЛ 2 КЛІМАТО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ ГОСПОДАРСТВА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	21
2.1 Географічне розташування Звенигородського надлісництва.....	21
2.2 Кліматичні особливості досліджуваного регіону.....	22
2.3 Лісовідновлювальні заходи.....	24
2.4 Роль лісової галузі в економічному контексті регіону та екологічні виклики.....	27
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ, СТАТИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН (ОСНОВНІ ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ).....	29
3.1 Типологія мисливських угідь наданих у користування Звенигородському надлісництві.....	29
3.2 Законодавчі вимоги користування мисливськими угіддями Звенигородського надлісництва.....	32
3.3 Розподіл території господарства та егерські обходи.....	36

3.4 Чисельність, розвиток та охорона мисливських тварин в угіддях Звенигородського надлісництва.....	38
3.5 Робота по інтродукції та реакліматизації тварин.....	51
3.6 Ветеринарно-санітарна оцінка угідь мисливського господарства Звенигородського надлісництва.....	55
3.7 Висновки про стан ведення мисливського господарства Звенигородського надлісництва.....	56
ВИСНОВКИ	59
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	62
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Мисливство постає одним із основних видів спеціального використання представників тваринного світу, задоволення матеріальних, рекреаційних та інших потреб населення і господарства. Полюванням є добування диких звірів і птахів у природному або напіввільному стані в мисливських угіддях як об'єктів полювання [1, 2].

Мета дослідження – обґрунтування оптимальної чисельності й щільності основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Черкаської області, та висвітлення особливостей впровадження біотехнічних заходів.

Завдання роботи:

- дослідити та систематизувати спеціальну наукову літературу, що висвітлює сучасний стан дослідницької проблематики;
- встановити оптимальну чисельність й щільність основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Звенигородського надлісництва;
- ознайомитися із лісовим фондом Звенигородського надлісництва філії Центральний лісовий офіс ДП «Ліси України» за матеріалами лісотаксаційних описів і лісовпорядкувальних робіт вибраних на об'єкті досліджень;
- виконати рекогносцирувальне обстеження території мисливського фонду підприємства з метою вивчення перспектив по інтродукції та реакліматизації тварин в різних типах мисливських угідь;
- здійснити камеральну обробку показників з метою отримання результатів їх аналізу, за спеціальними методиками досліджень цих територій.

Об'єкт дослідження – особливості організації ведення мисливського господарства на території «Звенигородського надлісництва».

Предмет дослідження – дослідження оптимальної чисельності й щільності основних видів мисливських тварин в лісових угіддях Черкаської області Звенигородського надлісництва.

Методи дослідження: вивчення здійснювали польовими та камеральними методами визначення оптимальної чисельності та щільності мисливських видів тварин в лісових угіддях за загальноприйнятою методикою. Об'єктом вивчення слугували території відведені під мисливські угіддя та популяції тварин, які знаходять в межах Звенигородського надлісництва; статистичні – під час аналізу отриманих польових даних.

Новизна впроваджених результатів:

- оцінено мисливські угіддя та порівняно із нормативними даними на основі мисливського довідника;
- встановлено за матеріалами біотехнічних обстежень найперспективніші види мисливських тварин Звенигородського надлісництва;
- встановлено, які біотехнічні заходи є найсприятливішими в умовах цього регіону;
- встановлено динаміку популяцій мисливських тварин у Звенигородському надлісництві та представлено шляхи оптимізації ведення цього господарства.

Практичне значення отриманих результатів. Для забезпечення відповідних вимог до ведення господарства та примноження мисливської фауни рекомендується: під час складання плану експлуатації для відповідного виду мисливських тварин необхідно виокремити конкретний вектор подальшого розвитку господарства. Це може бути пов'язано з підтримкою існуючої чисельності, досягненням подальшого зростання або, навпаки, скороченням популяції.

Особистий внесок. Включає проведення інформаційного пошуку та аналіз літературних джерел, виокремлення перспектив дослідження, визначення завдань, виконання певного обсягу польових і кабінетних робіт, математико-статистичну обробку польових матеріалів, підтвердження теоретичних положень, аналіз і узагальнення результатів.

РОЗДІЛ І СУЧАСНІ ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОСНОВ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1 Науково обґрунтоване регулювання та контроль популяції мисливських тварин

Представники тваринного світу є важливою складовою біосфери і відіграють різноманітну роль у житті та господарській діяльності людства. Аналізуючи філогенез населення планети, можна сказати, що на початкових етапах існування, полювання вважалося безумовним аспектом виживання, і в цьому сенсі вважалося необхідністю для існування виду людини розумної. Однак у сучасному світі цивілізаційні зміни вплинули на характер цієї діяльності, зробивши її джерелом естетичного задоволення в природному середовищі. Відомо, що полювання сприяє загальному розвитку особистості, покращує фізичну форму, впливає на інтелектуальні та емоційні аспекти сприйняття людини, покращує розвиток таких якостей, як уважність та витримка. Водночас важливим аспектом є дотримання наукових норм і контроль кількості впольованих тварин, що допомагає захистити екосистему.

Вивчення проблем та особливостей організації мисливського господарства, в тому числі біотехнічних заходів, привернуло значну увагу таких дослідників, як: Делеган І.В., Татаринів В.А., Бондаренко В.Д., Бородкіна О.С., Козаченко І.В., Гром М.М., Бачинський В.І., та інші [1,2, 3, 5].

Дослідники Власюк В.П., Догонова О.В., Поліщук О.Є., Шмат І.П., акцентували увагу на питаннях, пов'язаних з особливостями формування популяції сірого зайця, зокрема сезонним розподілом біома, живленням та пересуванням особин виду, динамікою системи хижак-жертва популяції, розміщенням мисливських угідь, їх впливом на кількісні показники та рекомендаціями щодо біотехнологічних заходів регулювання оптимальної чисельності тварин [7-13].

Як зазначив Козаченко І.В., біотехнологічні заходи, спрямовані на підвищення продуктивності угідь, є вирішальними. Діяльність людини впливає на життя тваринного світу та середовища його існування. Запровадження наукових досліджень і досвіду в практику ведення мисливського господарства може досягти хороших результатів, підвищити продуктивність угідь і максимально збільшити щільність тварин на угіддях [10]. Важливу роль у господарській діяльності відіграє підвищення продуктивності землі за допомогою біотехнологічних заходів. Вплив людської діяльності можна використати для оптимізації виживання дикої природи та середовища їх існування. Наукові дослідження та практичний досвід ведення дичини можуть значно підвищити продуктивність угідь та досягти максимальної щільності тварин у конкретному середовищі. Цього можна досягти завдяки ретельному впровадженню наукових досягнень у галузі мисливського господарства, використанню сучасних прийомів і методів контролю та управління популяціями. Важливими аспектами цього підходу є створення оптимальних умов для розвитку і розмноження тварин і захист природного середовища, в якому вони живуть. Впроваджуючи біотехнологічні заходи, чисельність видів диких тварин можна регулювати таким чином, щоб вони збільшувалися, а продуктивність угідь можна було покращити. Взимку особливу увагу слід приділяти годівлі, оскільки в цей час існує не тільки загроза недостатності кормів, а й ризик для виживання тварин, виникнення та запобігання захворюванням [16]. Ефективне впровадження біотехнологічних заходів і створення систем безпеки може допомогти збільшити кількість тварин, які зараз знаходяться на території угідь, а також є засобом повернення тварин із сусідніх господарств [17]. У свою чергу, необхідно детально розглянути питання щодо вивчення чисельності мисливських видів у Черкаській області, зокрема Звенигородського надлісництва, особливостей господарювання та впровадження біотехнологічних заходів.

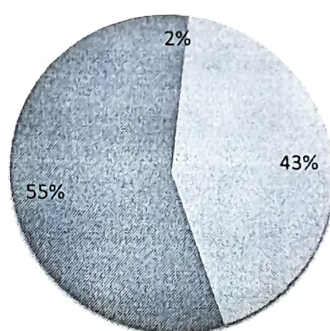
1.2 Практика ведення мисливського господарства в Черкаській області

Географічне положення Черкаської області є сприятливим для формування біорізноманіття лісових ссавців та створює сприятливі умови для розвитку різноманітних екосистем. Сюди входять ідеальні умови для розповсюдження різноманітних диких тварин. Поширення цих тварин визначається природним розподілом території, яка в даному випадку відноситься до зони лісостепу. На Черкащині можна зустріти найрізноманітніших тварин, як лісових, так і степових. До найпоширеніших видів лісової фауни належить олень плямистий (*Cervus nippon*, L.), благородний (*Cervus elaphus*, L.), лось (*Alces alces*, L.), козуля (*Capreolus capreolus*, L.), заєць (*Lepus europaeus*, L.), кабан (*Sus scrofa*, L.), лисиця (*Vulpes vulpes*, L.), ондатра (*Ondatra zibethicus*, L.), борсук (*Meles meles*, L.), бобер (*Castor fiber*, L.), видра (*Lutra lutra*, L.), та інші. Крім того, тут можна спостерігати птахів різних екологічних груп: присутність степових, водоплавних та болотних птахів, що робить Черкащину важливим регіоном для збереження природного різноманіття та забезпечення екологічно збалансованих умов для розвитку різноманітних екосистем. Велику роль у розвитку мисливського господарства і збільшенні чисельності тваринного світу відіграють різноманітність тваринного світу, ландшафтно-кліматичні умови. Позитивно вплинули на цей процес і створені умови для обліку чисельності мисливських тварин і птахів. Згідно з чинним законодавством, таксація проводиться двічі на рік: з січня по лютий з копитних і хутрових звірів, у серпні – з диких птахів. Особлива увага приділяється обліку дичини, особливо недозволених видів, таких як птахи та зайці. Зазначені практики сприяють ефективному управлінню полюванням і забезпечує контроль і розумне використання популяцій диких тварин. Загальна площа наданих у користування мисливських угідь у Черкаській області становить 1 млн. 604 тис. га, з них (рис. 1.1):

- 36,1 тис. га (2 %) – державні лісогосподарські підприємства;
- 694,1 тис. га (43 %) – мисливські господарства УТМР;

– 873,7 тис. га (55 %) – інші користувачі[8].

Загалом головним завданням мисливського господарства області є зосередження на інтегрованому впровадженні сучасних біотехнологічних тенденцій. Цей комплекс включає підтримку стійких популяцій диких тварин через розведення та вдосконалення заходів збереження в мисливських угіддях. Крім того, способи такої роботи скеровані на поліпшення рівня культури полювання. Історія сучасної біотехнологічної діяльності почалася в 1930-х роках. Ці заходи включають різноманітні технічні підходи та економічні практики, спрямовані на захист мисливських видів і підвищення продуктивності їх популяцій [9].

■ Державні лісгосподарські підприємства ■ Мисливські господарства УТМР ■ Інші користувачі

Рисунок 1.1 – Загальна площа мисливських угідь по Черкаській області, відведених у користування [8]

Біотехнологічна діяльність включає наступне:

- розширення чисельності мисливських тварин у господарствах, у тому числі за рахунок зменшення популяції хижаків та боротьби з хворобами;
- вектор діяльності скерований на покращення його продуктивності [9].

Весь біотехнологічний підхід спрямований на збільшення щільності популяції мисливських тварин для досягнення результатів при дотриманні умов збереження. Відповідальність за належне управління та ефективне впорядкування цих територій несуть їх користувачі.

У Черкаській області мисливські угіддя державних лісогосподарських підприємств займають площу 36,1 тис.га. Ці державні мисливські угіддя знаходяться на територіях різних лісогосподарських підприємств області [8]:

– мисливські угіддя Звенигородського лісгоспу входять до складу мисливського господарства «Пехівська дача». Ці території знаходяться у Звенигородському районі та межують з такими населеними пунктами як Ризине, Чемериське, Кобеляки та Веселий кут. Сумарна територія цього мисливського угіддя становить 4,6 тис. га.;

– загальна площа мисливських угідь Смілянського лісгоспу становить 12 тис. га., представлене мисливським угіддям «Володимирівська дача». Крім того, включені землі, розташовані на території Смілянського та Будянського лісництв;

– землі Уманського лісгоспу знаходяться в Уманському районі і перебувають у віданні Юрківського лісництва. Загальна площа мисливського угіддя «Шелест» становить 3700 га.;

– мисливські угіддя ДП «Черкаський лісгосп» розташовані в одному з найвідоміших степових лісів – Черкаському, який є найбільшим природним сосновим масивом України. Всього площа цього господарства становить 17,9 тис. га. [8].

Мисливствознавці та охоронці постійно вживають заходів для створення належних умов для відтворення та збереження тваринного світу. Проте велика увага приділялась створенню комфортних умов для відпочинку та розвитку мисливських угідь. Для реалізації цих завдань було визначено три основні напрямки, які необхідно враховувати при переході мисливського господарства на вищий щабель розвитку:

– екологія, зосереджена на забезпеченні стійкості біорізноманіття та раціональному використанні природних ресурсів для підтримки їх невичерпних запасів;

– економічні, орієнтовані на досягнення якомога більшого економічного ефекту при веденні мисливського господарства;

– суспільні, яке має на меті забезпечити всім громадянам можливість брати участь у полюванні.

Зрозуміло, що щільні популяції певних видів диких тварин на фермах мають серйозний негативний вплив на лісові насадження та посіви. В результаті мисливство вступило в протиріччя з лісовим і сільським господарствами. Щоб уникнути подібних ситуацій і мінімізувати збитки від тварин, встановлюється так звана щільність утримання або оптимальна щільність певної тварини. Для кожного класу якості вказується ступінь придатності тієї чи іншої території для мисливських тварин і визначається чисельність певного виду на одиниці площі. Оптимальною щільністю вважається найбільша щільність тварин або птахів на угіддях належної якості, за якої повною мірою реалізуються характеристики цих угідь, але при цьому не вичерпуються кормові ресурси і не спостерігається негативних проявів у тварин. Важливо й те, щоб тварини не завдавали значних збитків сільському та лісовому господарствам.

1.3 Оптимальна щільність та оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях Звенигородського надлісництва

Досягнення оптимальної кількості тварин є першочерговим завданням у господарстві. Перевищення оптимального рівня може призвести до виснаження кормової бази, що може спричинити загибель тварин і міграцію. Господарсько-допустима щільність мисливських тварин на 1000 га угідь може бути перевищена за рахунок впровадження мисливсько-господарських і біотехнічних заходів. Але слід враховувати, що в разі припинення підгодівлі диких тварин лісовому та мисливському господарству може бути завдано значної шкоди. Загальна оптимальна чисельність дикої природи для певного виду визначається через розрахунок середнього бонітету для цього виду. На основі розрахованого середнього бонітету встановлено оптимальну щільність виду на 1000 га мисливських угідь у

відповідних лісомисливських угіддях (Щ). Потім цей показник множиться на площу, притаманну виду (S) і розраховується за формулою 1.1:

$$Ч_{заг} = Щ \times S \quad (1.1)$$

де: $Ч_{заг}$ (чисельність загальна) – це загальна оптимальна чисельність одного з визначених мисливських видів диких тварин на території господарства, виражена в кількості голів; Щ – це оптимальна щільність виду, що визначає оптимальну чисельність мисливських тварин, розраховану на 1000 га мисливських угідь; S – це площа, для якої визначається загальна оптимальна чисельність мисливського виду, виражена в тисячах гектарів (тис. га) [8].

У таблиці 1.1 наведено площу придатних для мисливських тварин угідь у мисливських угіддях Звенигородського надлісництва, оптимальну щільність та оптимальну загальну чисельність основних видів мисливських тварин.

Таблиця 1.1 – Площі стацій перебування, оптимальна щільність та оптимальна чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях Звенигородського надлісництва у залежності від середнього класу бонітету станом на 2021-2022 рр. [19]

Вид тварин	Розрахований середній клас бонітету, з урахуванням чинників	Оптимальна щільність, гол ./1000 га	Площа, для якої визначається оптимальна чисельність, га	Оптимальна чисельність, голів	Мінімальна щільність за якої дозволяється полювання	Мінімальна чисельність за якої дозволяється полювання, голів
1	2	3	4	5	6	7
Олень плямистий	3,3	4,5	2,4	11	3,6	9
Козуля	2,9	23	2,5	58	15	38

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7
Кабан	3,4	4,8	2,5	12	4,0	10
Засць	2,9	37	4,2	155	20	84
Куріпка	2,5	50	2,9	145	30	87

До території мисливського угіддя входять частини лісових ділянок, серед яких є луки та лісові болота, а також оброблені землі, луки, серед яких є болота та водойми. Оцінювались лише ті ділянки суші, які є унікальними для певного виду мисливських тварин у різних місцях їх проживання. У таблиці 1.2 представлено розподіл площі мисливських угідь за категоріями цінності для основних видів здобичі. Для плямистого оленя характерні ліси площею понад 100 га та прилеглі безлісні території шириною до 500 м.

Таблиця 1.2 – Розподіл площі мисливських угідь філії «Звенигородське лісове господарство» по категоріям цінності для основних видів мисливської фауни станом на 2021-2022 рр. [19]

Види мисливської фауни	Площа, га	Розподіл площі угідь по категоріям цінності, %					Розрахований середній бонітет
		I	II	III	IV	V	
Олень плямистий	2350,0	0	24,33	22,31	53,36	0	3,29
Козуля	2460,0	6,82	25,62	35,21	32,35	0	2,93
Кабан	2460,0	6,82	3,39	19,65	70,14	0	3,53
Заєць-русак	4230,0	13,13	52,23	13,93	20,71	0	2,42
Куріпка сіра	2897,4	13,67	72,24	9,57	4,52	0	2,05

Таблиця 1.2 містить площу та структуру стацій плямистого оленя. Майже половина мисливських угідь має добрі та середні природоохоронні та кормові показники, що через впровадження біотехнічних заходів, дозволяє забезпечити

умови для підтримки сталої чисельності цього виду.

Наприкінці 2019 року в Пехівському лісомисливському господарстві в 42 кварталі введено в дію вольєр площею 21 га для вирощування та розведення плямистого оленя. На період серпень 2020 року в об'єкті їх чисельність становить 15 особин. Тварини успішно адаптувалися до місцевого середовища та почали народжувати потомство. Метою будівництва вольєрів є збільшення видового різноманіття та чисельності мисливських тварин, щоб мисливські угіддя були заповнені здобиччю до настання сезону полювання [12].

Для козулі європейської властиво користуванням значної частини угідь, що відносяться до II і III класів бонітету. Ці землі мали добрі та середні захисні та кормові характеристики (табл. 1.2). Сьогодні поголів'я козулі в господарстві перевищує оптимальний рівень, що дозволяє ефективно використовувати цей вид. Більшість угідь, призначених для полювання на кабана, мають оцінку якості IV, що вказує на те, що ці території мають низький рівень захисту та годівлі. Дикі кабани – пластичний вид, чисельність якого залежить від господарської діяльності.

Фактична щільність диких кабанів може перевищувати оптимальні рівні через біотехнологічні та мисливські методи управління, такі як годівля та облаштування угідь. З 2014 по 2020 рік в Україні стався спалах африканської чуми свиней. Хвороба може виникнути в будь-який час року і швидко поширюється, коли популяція тварин велика.

На 56 ділянці мисливського угіддя Пехівського лісгоспу збудовано ферму з вирощування диких кабанів площею 3,5 га. Мета будівництва вольєра – наситити мисливські угіддя до початку сезону полювання. Цей спосіб вирощування має багато переваг перед вирощуванням у природних умовах, включаючи контроль чисельності популяції, співвідношення статей, санітарні умови, ветеринарні заходи, селекцію, боротьбу з браконьєрством та захист від хижаків. За результатами зимового обліку 2020 року в господарствах достатньо поголів'я кабана для ефективного розвитку та використання.

Зайці живуть в основному на відкритих територіях, таких як поля, невеликі

контурні лісові масиви та лісосмуги на глибину до 500 метрів від узлісся. Структура місцезростання та площа наведені в таблиці 1.2, більше половини мисливських угідь мають добрі охоронні та кормові властивості. Використання окремих типів сільськогосподарських угідь для обробітку може негативно вплинути на умови життя зайця-русака, а також погіршити якість землі, особливо орної. Обліки популяції зайця-русака у 2018 та 2019 роках не проводились, тому оцінити стан популяції на момент обробки матеріалу не було можливості.

Середовище існування сірої куріпки має добрі охоронні та кормові властивості (табл. 1.2). Проте вплив сівозміни та особливостей обробітку сільськогосподарських угідь негативно впливає на умови проживання цього виду, який не спирається на якісну оцінку землі за іншими ознаками та знижує якість землі, особливо на оброблюваних землях. Господарство не експлуатує цей вид, можливо тому, що сільськогосподарська діяльність негативно впливає на середовище існування сірої куріпки.

Площа водно-болотних угідь Звенигородського надлісництва становить 39,1 га. Полювання на водоплавну дичину в господарстві рекомендується проводити в період міграції, оскільки місцевих популяцій качок часто недостатньо для організації полювання. Перелітні птахи, особливо качки, ідентифікуються за допомогою переписів. На підставі цих даних Міністерство земельної політики України розробило стратегію полювання на певний календарний період у вигляді наказу «Про норми відстрілу пернатої дичини кожним мисливцем у сезоні полювання».

Мисливські угіддя Звенигородського надлісництва можна віднести до продуктивних територій, придатних для господарської діяльності з копитними тваринами, такими як козуля та кабан. Мисливські угіддя цих територій можна віднести до виробничих та задовільних для господарських заходів з копитними тваринами, такими як козуля та кабан. Продуктивність угідь залежить від чисельності та стану популяцій копитних, різноманітності їх кормових ресурсів. За умови належного управління та захисту біорізноманіття ці землі можуть стати

ефективною базою для господарської діяльності копитних.

Для досягнення цієї мети в мисливських угіддях регулярно здійснюються заходи щодо розширення інфраструктури. Щороку будуються нові мисливські угіддя та реконструюються існуючі мисливські угіддя, щоб забезпечити більше місць зупинки для мисливців та зробити інші необхідні покращення.

У мисливських угіддях Черкаської області щороку в другій частині липня проводиться облік пернатої дичини. Така оцінка проводиться з метою забезпечення об'єктивного контролю та координації діяльності мисливських угідь щодо збереження, використання та розведення видів мисливських тварин. Усі ці заходи здійснюються відповідно до вимог Кодексу України «Про мисливське господарство та тваринного світу», Кодексу України «Про тваринний світ», розпорядження обладміністрації Черкаської області від 19 квітня 2018 року № 234 «Про деякі питання використання та розведення мисливських тварин на території» [8].

Обліки тваринного світу проводять спільно користувачі мисливських угідь, представники державних лісгосподарських підприємств, Департаменту екології та природних ресурсів Черкаської ОДА та Головного управління Держпродспоживслужби в Черкаській області. Нарешті розраховується пропускна спроможність мисливського угіддя, тобто кількість мисливців, яку може прийняти кожне мисливське угіддя протягом мисливського сезону та кожного дня полювання. Крім того, було встановлено положення про полювання на диких птахів. Зимовий облік чисельності диких копитних та хутрових звірів у лісах Черкаської області розпочинається в середині зими та охоплює період з другої половини січня до початку лютого, обов'язковий для всіх користувачів мисливських угідь.

Центрально-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства (ЦЗ МРУ ЛМГ) здійснило щорічний зимовий облік популяції дичини. Метою було визначення популяції та видового складу тварин мисливських угідь Вінницької, Кіровоградської та Черкаської областей. За рекомендацією ДАЛРУ та

з огляду на воєнний стан, мисливські угіддя провели попередній облік популяцій мисливських тварин методами обстеження та обліків на підгодівельних майданчиках. При обліку здобичі враховуються дані про її перебування на підгодівельних майданчиках, годівницях і солонцях під час обходу егеря. Також була використана інформація з фотопасток (фотографії та відеозаписи). Загальна площа мисливських угідь ЦЗ МРУ ЛМГ становить 5 млн. 750,1 тисяч гектарів. З них на Вінниччині – 2 млн. 135,4 тис., Кіровоградщині – 1 млн. 960 тис. га, Черкащині – 1 млн. 654,7 тис. га. За час дії воєнного стану фауни в лісах побільшало. На початок 2025 року встановлена наступна чисельність диких тварин у мисливських угіддях ЦЗ МРУ ЛМГ: 132 зубри європейських (лише на Вінниччині), 1030 голів оленя благородного, 2320 – оленя плямистого, 26856 голів козулі, 290 голів лані європейської, 167 голів муфлона (є лише на Вінниччині і Черкащині). Нарахували цього року 4455 кабанів, 162942 – зайців-русаків, 3787 – куниці лісової, 3699 – куниці кам'яної, 3214 – тхора чорного, 7565 – борсука, 3283 – видри, 12135 – білок, 2802 – бобри, 13998 – ондатр, 92 котів лісових (лише на Вінниччині (90) та Черкащині (2)) [25].

Цього року зафіксували 317 вовків, 234 з них – на Кіровоградщині. У минулому році нарахували в трьох областях 185 вовків. Лось є лише на Вінниччині та Черкащині – 142 голови (15+127). Різко збільшилася кількість шакалів – 172 проти 14 у 2024 році, єнотовидної собаки – 1107 проти 467 у 2024 році. Є в угіддях і норка європейська (491). Залишається великою кількістю лисів – 12601 голова (у 2024 році – 12801 голова). І це невтішний факт, адже лис є переносником сказу для диких та свійських тварин. У порівнянні з минулим роком в регіоні зменшилася кількість кабана (у 2024 році – 5191), збільшується кількість козулі, деяких червонокнижних видів. Наприклад, зубрів стало 132 голови проти 125 у м. р., розширюється ареал проживання та збільшується кількість kota лісового [25].

Лісівники займаються напіввільним розведенням мисливських видів тварин (кабан, лань, муфлон, олень) у вольєрному господарстві з метою збільшення кількості та випуску тварин у природне середовище. Подібним чином здійснюють

розведення у спеціально облаштованих фазанаріях та випуск в угіддя фазана звичайного. Користувачі мисливських угідь продовжують підгодівлю диких тварин, турбуються про лісових мешканців, не зважаючи ні на активну підготовку до весняного садіння лісу, ні на війну в країні. Збільшення чисельності диких тварин за результатами цьогорічного обліку є підтвердженням ефективності ведення мисливського господарства.

Метою проведення зазначеного щорічного заходу є детальний облік чисельності мисливських тварин. Це дозволяє об'єктивно контролювати та фіксувати всі господарські операції, пов'язані з використанням та розведенням мисливських тварин на земельній території. Для виконання поставлених завдань ми використовували традиційні методи підрахунку тварин, такі як спостереження на місцях годівлі, шумові стеження, підрахунок слідів на сніговому покриві. Оцінку проводили за участю працівників державних лісгосподарських підприємств, представників Держпродспоживагентства та Департаменту екології та природних ресурсів Черкаської ОДА. Після завершення роботи отримані результати обліку аналізують та узагальнюють для визначення динаміки поголів'я мисливських тварин. Це необхідно для планування обмежень їх використання, встановлення норм видобутку та оцінки пропускну здатності мисливських угідь.

1.4 Методологічні засади польових досліджень

Завдання дослідження потребувало реалізацію таких запланованих методологічних положень: ознайомитися з проектом організації і розвитку та лісовпорядною документацією Звенигородське надлісництво [34], його структурою, виробничою програмою та охарактеризувати природні, кліматичні, економічні і соціальні умови об'єкту досліджень, атласів природного середовища, статистичних даних тощо. Опис та аналіз лісових фондів Звенигородського лісництва, а також їх стан і використання в період обстеження.

Вивчити та проаналізувати спеціальну наукову літературу, що висвітлює стан актуальних проблем дослідження; опрацювати науково-методичну літературу, нормативно-правові акти, що регулюють методику обліку дичини, критерії визначення оптимальної кількості мисливських угідь. Визначити оптимальну чисельність та щільність основних видів тварин у лісових угіддях Звенигородського лісництва. Ознайомитися з лісовим фондом Звенигородського надлісництва філії Центральний лісовий офіс ДП «Ліси України» за відібраними матеріалами лісовпорядних робіт на досліджуваній ділянці. Провести польові обстеження місць розташування мисливських фондів підприємства та вивчити перспективи біотехнічних заходів у різних мисливських угіддях; фактичну чисельність основних видів здобичі (олень благородний, козуля, кабан, кролик бурий та ін.) оцінювали за допомогою сніжних маршрутів, візуальних спостережень, вечірніх і ранкових походів працівників мисливського господарства. Картографічний аналіз земель та просторове зонування: геопросторові дані використовуються для оцінки площі, типу землі та її придатності для видів здобичі. Територія лісництва поділяється на функціональні зони з урахуванням кормових, укриття та умов розведення. Біоенергетичний метод (оцінка на основі корму): встановлено запаси корму природного походження (трав'яниста, деревно-чагарникова рослинність, жолуді, плоди), що дозволило визначити чисельність особин, яку наявні ресурси можуть утримувати без шкоди для екосистеми. Камеральна обробка біотехнологічних показників для отримання їх аналітичних результатів, математична обробка з використанням спеціальних продуктів відповідно до методики дослідження в даній галузі.

РОЗДІЛ 2 КЛІМАТО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ ГОСПОДАРСТВА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Географічне розташування Звенигородського надлісництва

Лісові землі Звенигородського надлісництва розташовуються на території Звенигородського, Катеринопольського та Шполянського районів, частково на території Тальнівського, Лисянського та Городищенського районів.

Площа лісових фондів становить 26194 га, з них вкрито лісовою рослинністю 24382 га. Середньовічні ліси становлять 11842 га, молодняки – 6249 га, стиглі – 4280 га, стиглі та зарослі – 1945 га. Широколистяні ліси займають 20514 га, хвойні – 2720 га, м'яколистяні – 1036 га (рис. 2.1).

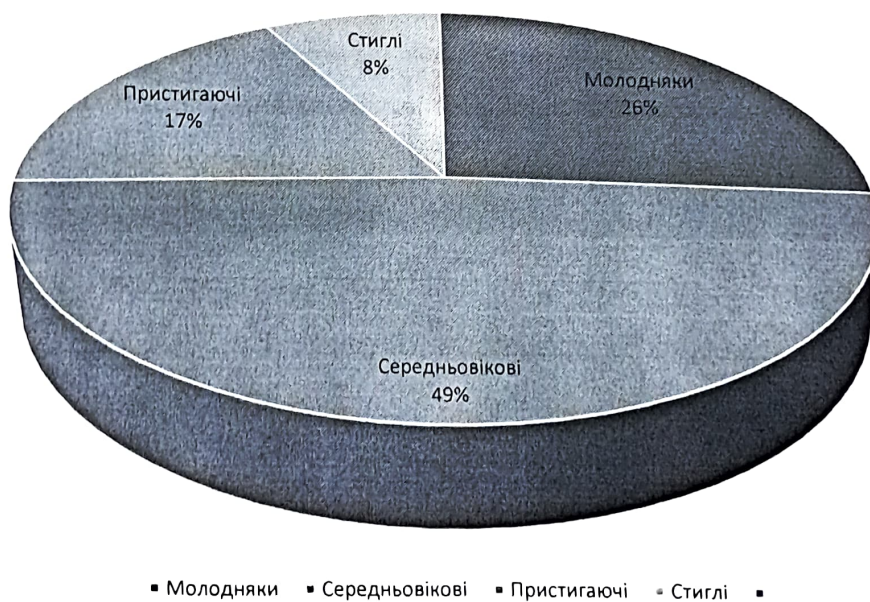

Рисунок 2.1 – Розподіл площі лісових насаджень за групами віку

Поштова адреса: 20240, пров. Жовтневий, 1а, с. Козацьке Звенигородського району Черкаської області. Офіс Звенигородського надлісництва філії Центральний лісовий офіс ДП «Ліси України» на рисунку 2.2.

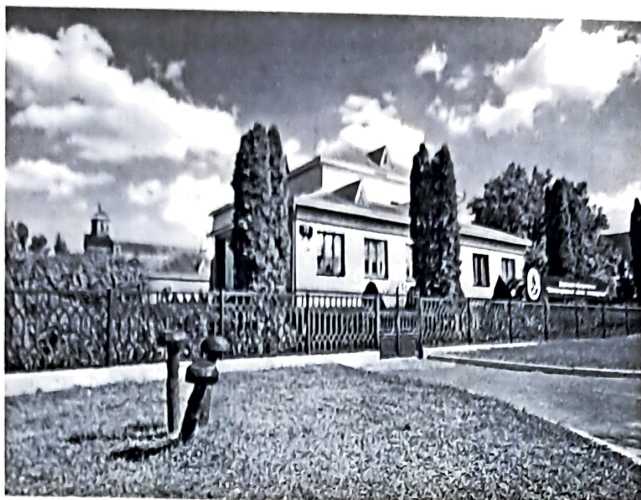

Рисунок 2.2 – Контора Звенигородського надлісництва

Таким чином, клімато-географічне розміщення цього господарства сприяє створенню високопродуктивних насаджень із добрими мисливськими угіддями.

2.2 Кліматичні особливості досліджуваного регіону

За лісорослинним районуванням територія Звенигородського надлісництва належить до лісостепової зони. Загалом це лісостепова лісова зона в центральній частині Придніпровської височини з помірно-континентальним кліматом, з м'якою зимою і теплим літом, яка піддається вологим повітряним масам, що приносяться західними вітрами. У геологічному відношенні територія Звенигородського надлісництва належить до Українського кристалічного масиву, що спирається на докембрійські кристалічні породи, які вкриті потужною товщею кори вивітрювання та лесовими відкладами та лесоподібними суглинками. Такий показник, як висота над рівнем моря коливається від 117 до 230 метрів. Таблиця 2.1 стисло відображає кліматичні умови, що стосуються цього лісового господарства. Територія Звенигородського надлісництва розташована в Тясмино-Вільшанському лісорослинному масиві. Територія характеризується широким і хвилястим рельєфом, який має ерозійно-аккумулятивний тип і має низький ступінь фрагментації басейну.

Таблиця 2.1 – Кліматичні показники, що впливають на ведення лісового господарства філії «Звенигородське лісове господарство» [19]

Найменування показників	Одиниці вимірювання	Значення	Дата
1. Температура повітря:			
середньорічна	°С	7,3	
абсолютна максимальна	°С	38	липень
абсолютна мінімальна	°С	36	січень-лютий
2. Кількість опадів на рік	мм	470	
3. Тривалість вегетаційного періоду	днів	180	
4. Пізні весняні заморозки			19.05
5. Перші осінні заморозки			25.09
6. Середня дата замерзання рік			29.12
7. Середня дата початку паводку			13.03
8. Сніговий покрив:			
товщина	см	13	
час появи			17.12
час сходження у лісі			23.03
9. Глибина промерзання ґрунту	см	64	
10. Напрямок панівних вітрів за сезонами:			
зима	румб	3, ПдЗ	
весна	румб	3, С	
літо	румб	3	
осінь	румб	3	
11. Середня швидкість панівних вітрів за сезонами:			
зима	м/с	4,9	
весна	м/с	4,3	
літо	м/с	3,6	
осінь	м/с	4,1	
12. Відносна вологість повітря		76	

Південний схил пологий. Решта території являє собою більш складну водозерозійну горбисту форму рельєфу.

Щодо ґрунтів, то до цієї галузі належать темно-сірі, сірі та ясно-сірі лісові ґрунти, які утворені опідзоленим чорноземом. Материнськими породами цих ґрунтів виступають карбонатні леси та лесові суглинки. Під яскравим пологом Катеринопільського та Хлипнівського лісів зустрічається дернисто-підзолистий. На невеликих ділянках заплави річки, де ростуть чорновільхові ліси, зустрічаються

заболочені ґрунти. Більшість ґрунтів свіжі за вологістю. Площа перезволожених лісів становить лише 1,7 % його загальної площі. Площа болота 79,5 га [34].

2.3 Лісовідновлювальні заходи

Відповідно до середньорічного обсягу лісорозведення, загальна кількість необхідного садивного матеріалу становить 1220,5 тис. шт. сіянців. Використовується для розрахунку сектора посіву та потреби в насінні в розсаднику. Річна потреба в садивному матеріалі розраховується виходячи з навантаження на лісорозведення. За нашими розрахунками, доступна площа, необхідна для площі розсадника деревного розсадника, повинна складати 3,0 га. Територія обслуговування (дороги, водойми, межові канали, огорожі тощо) оцінюється в 25% наявної площі. Отже, загальна площа розсадника має становити 3,7 га. Розрахунок доступної площі розсадницької площі розсадника ґрунтується на встановлених для цієї лісорослинної території нормативах виробництва сіянців. Сумарна площа наявних у Звенигородському надлісництві тимчасових розсадників протягом лісовпорядного року становила 3,6 га. Ця ділянка є достатньою для виробництва потрібної кількості рослин. У таблиці 2.2 наведені щорічні лісовідновлювальні роботи та потреби в садивному матеріалі.

Виходячи з проектних заходів та існуючих умов посадки, кількість посадкового матеріалу для доповнення існуючих культур розраховується для заповнення 100% посівної площі. Обсяг садивного матеріалу для доповнення майбутніх насаджень розраховувався з урахуванням поточного стану невироснутих лісових культур. У найближчі роки планується доповнити посіви [34].

Таблиця 2.2 – Обсяги заходів з відтворення лісів і потреба в садивному матеріалі [19]

Показники	Лісові культури			Однократне доповнення			Інші потреби	Разом
	на фонді		реконструкція насаджень	на фонді		незімкнутих лісових культур минулого ревізійного періоду		
	лісовідновлення	лісорозведення		лісовідновлення	лісорозведення			
1. Обсяги робіт, га	112,2	7,4		16,8	1,0	8,8		146,2
2. Потреба в садивному матеріалі, тис. шт.								
Усього:	958,0	52,4		134,1	8,2	67,8		1220,5
т.ч. по деревних видах:								
Сосна звичайна	807,3	25,1		113,0	3,8	49,0		998,2
Ялина європейська	1,8			0,3				2,1
Дуб звичайний	127,6	25,4		17,8	3,6	14,2		188,6
Дуб червоний	12,6	0,4		1,8	0,1	3,4		18,3
Ясен звичайний	0,6	0,5		0,1	0,6			1,8
Береза повисла	8,1			1,1		1,2		10,4
Вільха чорна		1,0			0,1			1,1

З метою підвищення фактичного виходу сходів у посівному секторі та збагачення поживними речовинами ґрунту розсадника заплановано удобрення органікою на площі 2,3 га та органо-мінеральних добрив на 5,6 га. Лісовідновлювальні роботи Звенигородського лісництва філії Держлісгоспу проводяться шляхом відновлення лісових масивів, не вкритих лісовою рослинністю (рідколісся, гарі, сухостійні насадження) і лісосіках у відновлювальний період, а також заліснення лісових ділянок, не вкритих лісовою рослинністю (просіки, пустирі, меліоровані землі) і поза лісових ділянок для створення насаджень [20, 26].

Загальна площа лісових земель, які потребують лісовідновлення становить 1328,1 га. Із загальної площі лісових угідь, що потребують лісовідновлення, придатні для природного відновлення 206,6 га. [31]. На всій решті площі (1121,5 га) продуктивні ліси можна вирощувати тільки штучно з використанням господарсько цінних порід дерев (1121,5 га). На невикритих лісовою рослинністю

лісових площах (пустищі, пустирі, меліоровані землі) провести заліснення площею 114,0 га, з них шляхом посадки дерев – 74,2 га, шляхом сприяння природному відновленню мінералізації ґрунту – 2,1 га. [22, 37, 42, 43]. Термін відновлення лісових ділянок, які використовуються для природного поновлення дуба звичайного, становить 7 років, сосни звичайної 8 років, ясена 6 років, берези пухнастої 5 років, тополі, верби та вільхи чорної 4 роки. Очікується, що природне відновлення сприятиме мінералізації ґрунту [44].

Термін змикання дерев і переведення їх у лісисту зону залежить від угруповання лісу та цільової породи дерев і становить для сосни звичайної 6 років, для дуба звичайного – 7 років [45].

Відповідно до технічного плану, висаджувати дерева пропонується шляхом відновлення та лісорозведення. Технічне рішення враховує природне поновлення, типи стану лісової рослинності, особливості ділянки, пропонує способи обробітку ґрунту, способи лісорозведення, плани змішування порід тощо. Із загальної площі 1,9 га передбачено для посадки дерев у лісах рекреаційного призначення (ліси в межах населених пунктів).

Під час його створення рекомендується враховувати такі особливості: попереднє планування тротуарів з урахуванням напрямку найбільш щільного потоку населення; висадження в певних місцях ландшафтних груп дерев і кущів з декоративними формами; створення невеликих ділянок газону для поліпшення рекреаційних умов; збереження існуючих розріджених насаджень та окремих вікових дерев у межах лісової ділянки для підвищення естетичної цінності штучного насадження; створення лісових культур переважно шляхом посадки крупномірних сіянців. У перші роки за програмою 4-3-2-1, впродовж перших 4 років, планується проводити десятикратні доглядові заходи лісу. З урахуванням обсягів лісовідновлення та лісорозведення загальний обсяг догляду за існуючими відкритими посівами та планованими до посадки культурами на ревізійний період у перерахунку на одноразовий обсяг становитиме 4970,1 га, або в середньому 497,0

га на рік. Застосування хімікатів для догляду за лісовими культурами лісове господарство не планує [46].

2.4 Роль лісової галузі економічному контексті та екологічні виклики

Домінуючу роль в економіці регіону відіграє лісове господарство. Основними напрямками його розвитку є реалізація державних програм, стабілізація економіки області, охорона та примноження лісового багатства України. Землі сільськогосподарського призначення в лісовому фонді перебувають у користуванні охорони лісу та колишніх працівників Звенигородського надлісництва у відповідності з колективним договором підприємства. Випасання худоби в межах лісового фонду здійснюється місцевими жителями та відповідає дійсним нормам законодавства. Серед побічних лісових користувань у значних обсягах збирають лошину місцеві жителі (Шполянське, Хлипнівське та Свидівське лісництва), аматорський збір грибів та лікарської сировини ведеться по всій території Звенигородського надлісництва. Місцеві жителі щорічно використовують лісові масиви, розташовані поблизу населених пунктів, для відпочинку та дозвілля.

Популяції диких тварин у цьому в лісі широко розповсюджені, деякі види мігрують через щільність населення в цьому районі. Полювання носить аматорський характер. Окрім задоволення національного економічного попиту на деревину та побічні продукти лісового господарства, висаджені ліси також мають важливе екологічне, рекреаційне та оздоровче призначення.

Для забезпечення лісонасінневих робіт високоякісним насінням із цінними генетичними властивостями необхідно розширити лісонасінневу базу, до складу якої входять постійні насінневі ділянки, створені у високопродуктивних лісових насадженнях, а також насаджені дерева та постійні лісонасінневі плантації плюсових порід дерев, що вирощуються на основі селекції. При дефіциті насіння тієї чи іншої породи дерев їх можна зібрати з плантацій з найкращими селекційними показниками [34].

На теперішній час санітарний стан лісів Звенигородського надлісництва слід визнати умовно задовільним. Порівняно з попередніми даними лісовпорядкування загальний обсяг мертвих та пошкоджених лісів дещо збільшився на 183,75 тис.м³ з 38,19 тис.м³ на 1889,2 га до 221,94 тис.м³ на 8930,4 га площа вогнища шкідників та хвороб лісу зросла на 1372,6 га. Погіршення санітарної ситуації спричинили складні погодні умови (снігові хуртовини) у 2012-2013 роках, які сприяли значному пошкодженні та загибелі лісів. Запас мертвих та пошкоджених лісів становить 9,6 кубічних метрів на гектар лісової площі з лісовою рослинністю, що знаходиться в межах норми природного відпаду. У перші роки ревізійного періоду варто впроваджувати санітарні заходи на територіях пошкодження буреломів, вітровалів та сніголомів. Щоб запобігти поширенню шкідників і хвороб, восени і взимку необхідно проводити оздоровчі заходи насаджень. У лісових масивах, прилеглих до мертвих і вітроломів, необхідно проводити систематичні спостереження з метою оперативного виявлення та попередження можливих вогнищ шкідників і збудників хвороб. Обсяг лісогосподарських заходів визначається виходячи з виникнення та розвитку епідемічних осередків шкідників і хвороб лісу та зміни санітарного стану штучних лісів [37]. Варто зауважити, що лісистість населених пунктів досліджуваної території становить 510,3 га, що має великий оздоровчий та культурно-естетичний ефект [34].

РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ, СТАТИСТИКА МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН (ОСНОВНІ ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ)

3.1 Типологія мисливських угідь, наданих у користування Звенигородському надлісництву

Пріоритетним завданням здійснення організаційних заходів мисливського господарства є інвентаризація угідь, тобто перегляд, оцінка та опис їх складу та визначення площі.

Інвентаризація мисливських угідь передбачає розробку класифікації типології угідь, характеристику їх типів та визначення площ, що відносяться до кожного типу.

Тип мисливського угіддя складається з двох основних характеристик: достатня кормова база (кормової продуктивності) та рівень безпеки тих чи інших тварин. Основними характеристиками різних екологічних цінностей різних мисливських угідь для різних видів мисливських тварин є їх розташування, склад рослинності, першочергове господарське призначення території, що використовується, і вплив різних факторів на основні види мисливських тварин.

Для оцінки та характеристики площ типів, підтипів і категорій мисливських угідь використано матеріали лісовпорядної таксації держлісфонду за 2013 рік та форму 6-зсм про розподіл земель на праві власності чи користування та державних земель без права власності чи користування на території Звенигородського та Тальнівського районів Черкаської області.

Територія, регламентована лісогосподарським районуванням, відноситься до лісостепової (правобережної) зони. У таблиці 3.1 наведені назви та короткі характеристики типів, підтипів та видів мисливських угідь Лісостепової (Правобережної) області, які послужили основою для переліку мисливських угідь Звенигородського надлісництва.

Таблиця 3.1. – Розподіл типів мисливських угідь Лісостепової (Правобережної) зони на типи, підтипи і види [19]

Тип	Підтип	Вид	Шифр угідь
1 Хвойний ліс	1. Молодняки 1		1.1
	2. Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1. З наявністю підросту, підліску та чагарничків середньої густоти або густих	1.2.1
		2. Підріст, підлісок та чагарнички рідкий або відсутній	1.2.2
	3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження	1. Наявність підросту, підліску та чагарничків середньої густоти або густих	1.3.1
		2. Підріст, підлісок та чагарнички рідкий або відсутній	1.3.2
4. Рідколісся		1.4	
2 Листяний ліс	1. Молодняки 1		2.1
	2. Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1. З наявністю підросту та підліску середньої густоти або густого та чагарничків	2.2.1
		2. Підріст та підлісок чи чагарники рідкі або відсутні	2.2.2
3. Пристигли, стиглі та перестійні насадження	1. З наявністю підросту, підліску та чагарничків середньої густоти або густих	2.3.1	
3 Інші землі – непродуктивні землі, які входять до території мисливського господарства, але не належать до типів угідь та не бонітуються: дороги, населенні пункти, садиби, колективні сади та огороди, газопроводи, ЛЕП та інші не продуктивні землі			10

У таблиці 3.2 наведено розподіл мисливських угідь Звенигородського надлісництва за типами, підтипами та видами, їх значення для основних видів мисливських тварин. Як видно з таблиці 3.2. загальна площа мисливського господарства Звенигородського надлісництва складає 4648,4 га, 56,0 га цієї території зайняті під дорогами, ЛЕП, забудовами тощо, тому фактично територією придатною для ведення мисливського господарства слід вважати 4592,4 га.

Таблиця 3.2 – Типи і категорії цінності (класи попереднього бонітету) мисливських угідь мисливського господарства Звенигородського надлісництва для основних видів мисливських тварин [19]

Шифр	Підтип та види мисливських угідь	Площа, га	Олень	Козуля	Кабан	Заєць	Куріпка
2.1	Листяні молодняки 1 групи віку	167,7	2	1	1	1	
2.2.1	Листяні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження за наявності підросту', підліску та чагарничків	37,7	2	2	2	2	
2.2.2	Листяні молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження, підріст та підлісок	320,9	3	3	3	3	
2.3.1	Листяні пристиглі, стиглі та перестійні насадження за наявності підросту, підліску та	384,4	2	2	4	4	
2.3.2	Листяні пристиглі, стиглі та перестійні насадження, підріст та підлісок рідкий або відсутній	732,2	4	4	4	4	
5.1	Рілля, сади, тощо	37,8	3	2	3	2	
5.2	Сільськогосподарські культури з густою мережею лісосмуг	396,0	3	2	3	1	
5.3	Сільськогосподарські культури з рідкою мережею лісосмуг	2093,0	4	3	4	2	
6.1	Луки суходільні	189,2	4	4	4	3	
6.2	Луки заболочені	11,0	3	3	4	4	
7.1	Болота чисті (до 20% чагарників)	17,6	4	4	4	4	
8.1	Водойми	36,8	5	5	5	5	
8.2	Водойми, що заросли багаторічною трав'янистою рослинністю	2,3	5	5	5	5	
9.1	Балки чисті	120,0	4	4	4	3	
9.2	Балки, що заросли деревною та чагарниковою рослинністю	45,8	3	2	2	2	
Всього по господарству придатних угідь		4592,4	-	-	-	-	
10	Інші землі	56,0	-	-	-	-	
Разом по господарству		4648,4	-	-	-	-	

Таблиця 3.3 – Розподіл площі мисливських угідь мисливського господарства
Звенигородське надлісництво за типами мисливських угідь [19]

Тип мисливських угідь	Площа	
	га	%
Листяний ліс	1642,9	35,34
Орні землі	2526,8	54,36
Луки	200,2	4,31
Болото	17,6	0,38
Водойми	39,1	0,84
Балки	165,8	3,57
Разом	4592,4	98,80
Інші землі	56,0	1,20
Всього	4648,4	100

Понад 35 % площі господарства займає лісистість, яка разом із площею полів і заболочених угідь створює хороші умови для стабільного виживання популяцій козулі та кабана. Враховуючи велику частку полів (орних та лучних), територію мисливського угіддя Звенигородське надлісництво можна вважати придатною для полювання на зайця-русака та сіру куріпку. Крім того, слід зазначити, що в місцях, де єдиним об'єктом полювання є заць-русак, облови не можуть перевищувати двох разів за сезон полювання.

3.2 Законодавчі вимоги користування мисливськими угіддями Звенигородського надлісництва

Землевласник (постійний користувач) має право вимагати від мисливського господарства Звенигородське надлісництво:

– використовувати мисливські угіддя відповідно до встановлених умов користування тільки для потреб мисливського господарства;

– створення безпечних умов землекористування та дотримання вимог земельного та природоохоронного законодавства України, а також

загальнодержавних і місцевих стандартів, норм і правил використання лісів, сільськогосподарських угідь і водних об'єктів;

– дозволяти представникам органів державного контролю у сфері мисливського господарства безперешкодно перевіряти стан мисливських угідь та своєчасно виконувати вимоги законодавства;

– передбачено відшкодування збитків, завданих сільськогосподарським підприємствам через неналежне ведення мисливських угідь та проведення мисливського господарства.

Разом з тим власники (постійні користувачі) земельних виділів зобов'язані:

– не перешкоджати господарській діяльності мисливських господарств;

– не перешкоджати полюванню, селекційному відстрілу та процесу селекційного відстрілу тваринного світу;

– дозволяти користуватись за необхідності польовими дорогами, мостами, греблями, колодзями, криницями тощо під час діяльності мисливського господарювання та полювання;

– сприяння у відведенні землі для будівництва необхідних будівель та біотехнічних споруд на території мисливських угідь;

– допомога у відведенні землі під вирощування кормових культур, облаштування ремізів та інших природоохоронних насаджень;

– у відведених для цього місцях дозволяється споруджувати ставки, землянки та інші нескладні споруди;

– сприяти охороні кормових культур, ремізів та інших захисних насаджень;

– сприяння егерській службі в охороні та відновленні мисливських тварин;

– не перевищувати встановлені норми внесення мінеральних добрив і використання пестицидів при боротьбі зі шкідниками і хворобами сільськогосподарських полів, розсадників;

– для захисту тварин і птахів, особливо їх молодняку, під час механізованого збирання врожаю та скошування трави застосовувати відлякувачі;

– скошування зернових культур і пасовищ необхідно починати в середині поля і закінчувати на периферії.

Для мисливського господарства передбачено такі правові важелі:

- використання державних мисливських фондів у мисливських угіддях;
- користування мисливським фондом у відповідності до встановлених норм;
- використовувати на власний розсуд мисливські тварини, виловлені або отримані іншим законним шляхом, і доходами від їх продажу;
- здійснювати організаційні заходи щодо полювання для мисливців;
- зводити необхідні споруди та біотехнічні будівлі в мисливських угіддях за згодою власника або користувача землі в установленому порядку.

З таблиці 3.4 видно, що 0,80 % площі мисливських угідь Звенигородського надлісництва розташовано на площі відтворюваних угідь. На період здійснення мисливсько-упорядних робіт встановлено, що територія мисливських угідь Звенигородське надлісництво знаходиться в межах території природно-заповідного фонду (табл. 3.4.).

Таблиця 3.4 – Розміщення відтворювальних ділянок в угіддях мисливського господарства Звенигородське надлісництво [19]

Місце розташування ділянки	Загальна площа, га	Номер єгерського обходу
Звенигородське надлісництво Пехівське лісництво кв. 21-27, 33, 34-38,43-48 в т.ч. природно заповідний фонд: «Пехівський заказник ботанічний (кв. 43 вид. 1)- 1.0 га Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення (кв. 48 вид. 9) - 0,9 га	496	1
Частина Водяницької ОТГ в т.ч. природно заповідний фонд: «Низівський» гідрологічний заказник, площею 6.9 га.	471	
Всього		967

Пехівський ботанічний заказник займає площу 1,0 га і розташований у кварталі 43 виділ 1. Під наметом вікового дубового насадження (близько 100 років), знаходиться формація цінних лікарських рослин – первоцвіт весняний (*Primula veris L.*) і медуниця лікарська (*Pulmonaria officinalis L.*). На території цього ж лісництва в 48 кварталі 9 виділу розташована ботанічна пам'ятка природи регіонального значення – ялиновий ліс віком понад 100 років, площею 0,9 га (середня висота – 30 метрів, середній діаметр – 40 сантиметрів). Низівський гідрологічний заказник, площею 6,9 га, розташований на північному заході від с. Кобиляки, 3,5 км. За топографічними умовами залягання та характером живильних вод і корисних копалин цей гідрологічний заказник є типовим низинним болотом, яке перебуває в стадії формування специфічної болотної рослинності (рис. 3.1).

Відповідно до рекомендованого листа Головного управління національних природних парків і заповідної справи Мінекобезпеки України за № 24-4-8/260 від 11.07.97 р. та листа Управління мисливського господарства Мінлісгоспу України за № 03-06/1326 від 15.07.97 р. «Про закріплення мисливських угідь стосовно природно-заповідного фонду», виокремлення цих територій, що є невеликими за розмірами, й відносяться територіально до адміністративних районів, на час впорядкування матеріалів переведення в користування мисливських угідь є недоцільним. Для забезпечення охорони, дотримання регіональних режимів і порядку використання природних ресурсів, у тому числі розведення та збереження мисливських тварин, користувачам мисливських угідь рекомендовано визначити інші важливі території (ландшафт, ліс, флора, гідрологія, геологія тощо) як «зони розведення». Відтворювальні території упорядковані відповідно до вимог нормативних документів: Наказу Держкомлісгоспу України від 22.01.2004 р. № 4 зареєстрованого в Мін'юсті України 05.02.2004 р. за № 158/8757 «Про затвердження Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок)». Територія ПЗФ стала репродуктивною зоною.

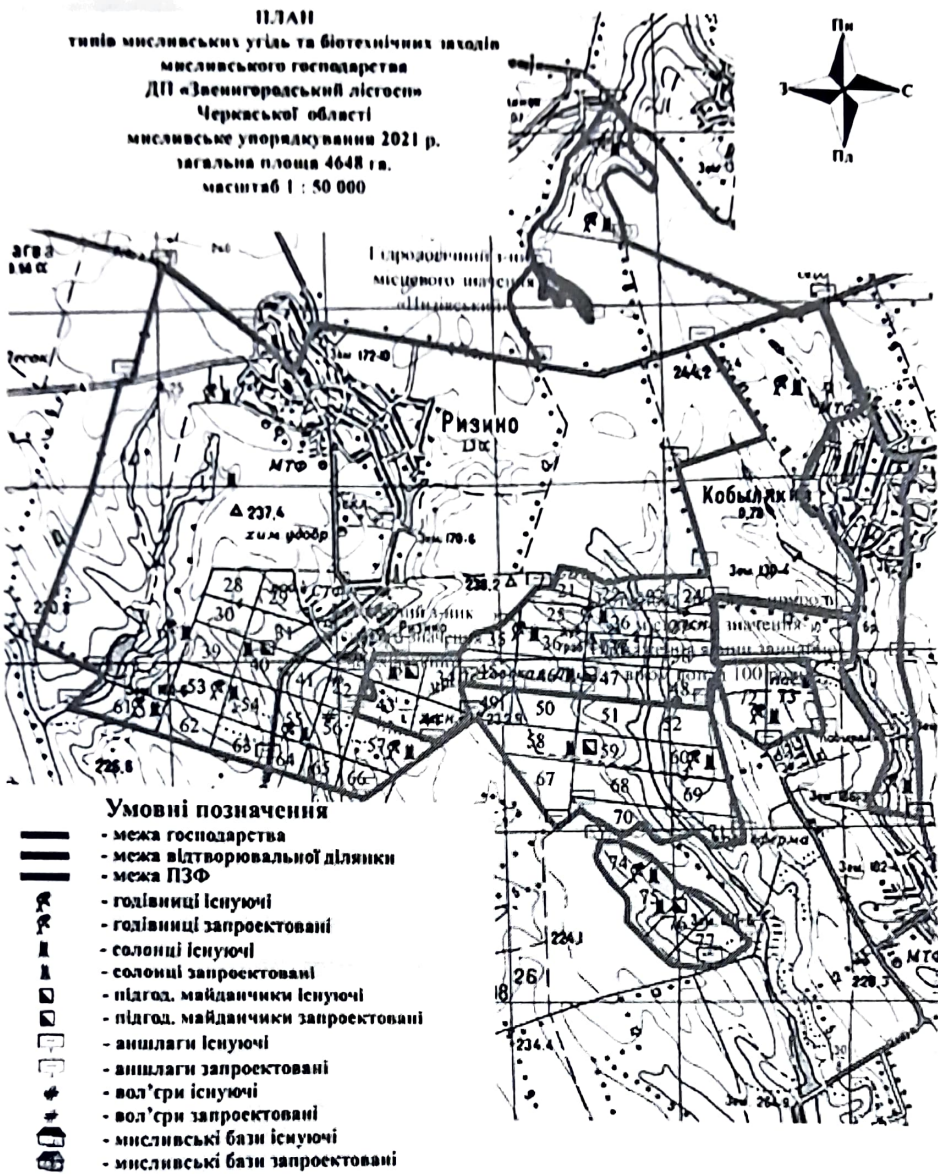

Рисунок 3.1 – План типів мисливських угідь та біотехнічних заходів мисливського господарства Звенигородського надлісництва [19]

3.3 Розподіл території господарства та егерські обходи

З метою раціонального використання угідь і сприяння веденню охоронної, біотехнічної та мисливської діяльності територія господарства повинна поділятися на егерські патрульні ділянки та мати певну структуру, включати використовувані та розплідні ділянки, комплекси біотехнічних будівель, спеціально обладнані

мисливські майданчики (вишки, засідки тощо), зони відпочинку тощо. Як вимагає ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» передбачено, що для охорони мисливських угідь землекористувачі створюють охоронну службу, причому на кожні 5 тис. гектарів лісу або 10 тис. гектарів диких або водно-болотних мисливських угідь створюється не менше однієї охоронної служби. Мисливська зона у південно-східній частині Звенигородського надлісництва має площу 4648,4 га і є першою турою полювання.

У таблиці 3.5 наведено територіальний поділ мисливського угіддя Звенигородське надлісництво та площі патрулювання егерями. Межі, які патрулюють егері, проходять через галявини та інші чітко визначені кордони в природі. Межі господарства позначаються спеціальними знаками, а поряд з основними транспортними шляхами розташовані вказівники про розміщення мисливських баз, біотехнологічних споруд тощо. Типові зразки повнорозмірних знаків і покажчиків, особливості їх виготовлення та встановлення наведено в додатку. Згідно з вимогами ст. 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», в штаті егерської служби має бути не менше одного егеря.

Таблиця 3.5 – Розподіл території мисливського господарства ДП «Звенигородський лісгосп» на егерські обходи [19]

№ обходу	Місце розташування	Площа по сільраді, га	Загальна площа обходу, га
1	2	3	4
1	Водяницька ОТГ Звенигородського району Сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, землі запасу та інші землі	1172,0	4648,4
	Ризинська сільська рада Звенигородського району Сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, землі запасу та інші землі Пехівське лісництво ДП «Звенигородський лісгосп»	1701,0 1493,5	

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4
	Чемериська сільська рада Звенигородського району Пехівське лісництво ДП «Звенигородський лісгосп»	75,4	
	Опопрівська сільська рада Тальнівського району Пехівське лісництво ДП «Звенигородський лісгосп»	206,5	
	Разом		4648,4

Правильна організація мисливських угідь є основою ефективних мисливсько-господарських, природоохоронних і біотехнологічних заходів. Одним із ключових елементів цієї організації був поділ території на мисливські обходи. Мисливська ділянка – це частина території мисливського угіддя, призначена мисливцеві або групі мисливців для постійного догляду, охорони мисливського угіддя, обліку тварин, проведення біотехнічних робіт, контролю за мисливцями та запобігання протиправній діяльності. При формуванні обходу необхідно враховувати наступні фактори: площа та конфігурація земельної ділянки; кількість і щільність видобутку; розселення лісів, кормових полів, водойм; стан дорожньої мережі; фізична спроможність одного працівника обслуговувати конкретну територію (зазвичай 3-5 тис. га). Кожен егер має чітко визначений рубіж, природні або штучні орієнтири, оснащений відповідними засобами спостереження, транспорту, спорядженням і фуражем. Розумний розподіл зон патрулювання допоможе підвищити почуття відповідальності персоналу, швидко реагувати на зміну умов утримання тварин і своєчасно вживати необхідних заходів.

3.4 Чисельність, розвиток та охорона мисливських тварин в мисливських угіддях Звенигородського надлісництва

Серед територіальних мисливських тварин є як ссавці, так і птахи. Сучасна фауна зазнала значних втрат протягом останнього століття через зміни умов

існування, в основному спричинені вирубкою лісів і спалюванням, меліорацією пасовищ і заміною сільськогосподарських систем. Полювання не має негативного впливу на фауну. Натомість популяції відновлювалися шляхом переселення, розмноження та подальшої інтродукції таких видів, як лося (*Alces alces*), благородного оленя (*Cervus elaphus*), плямистого оленя (*Cervus nippon*), козулі (*Capreolus capreolus*), бобра (*Castor fiber*), та деяких інших видів, а також створювалися популяції тварин, які раніше не зустрічалися в країні: ондатри (*Ondatra zibethicus*), енотоподібного собаки (*Nyctereutes procyonoides*).

Мисливці мають можливість полювати на пернату дичину, оскільки освоєні території є місцем міграції та гніздування різноманітних птахів. На Черкащині нараховується близько 400 видів птахів, багато з яких є об'єктами традиційного полювання. Практично всі вони відносяться до п'яти родів – гусеподібні, куроподібні, пастушкові, куликові, та голубоподібні. Вони належать майже виключно до п'яти родів – *Anseriformes*, *Galliformes*, *Ophiuchidae*, *Pseudocapriidae* і *Columbidae*. Як показано в таблиці 3.6 подано інформацію про найпопулярніших птахів Черкаської області. Короткий опис представлено нижче.

Крижень, також відома як сіра качка, є гніздовим, перелітним і іноді зимуючим птахом; гніздиться майже по всій території України, крім гірських районів, Закарпаття, крайнього сходу країни та більшої частини Криму; мігрує всюди; інколи зимує біля узбережжя та на Дніпрі. Вальдшнеп – гніздовий, перелітний і зимуючий птах. Гніздиться на північному сході країни; під час міграції трапляється по всій країні; взимку мешкає в північно-західному Причорномор'ї, р. Сиваш і західній частині Азовського моря. У деяких місцях щільність свищів по всьому прольоту була досить високою. Шилохвіст північний – гніздовий, перелітний і зимуючий птах; гніздиться в північній і південній частинах країни; під час міграції зустрічається по всій Україні; зимує вздовж північно-західного узбережжя Чорного моря, в лиманах Сиваш і в Азовському морі, зрідка у внутрішніх водоймах. Для мисливців важлива лише перелітна популяція шилохвостих качок, особливо восени [19].

Широконоска (*Spatula clypeata*) – невеликий гніздовий птах. Мешкає на вологих луках біля великих озер і болотах, заповнених водними рослинами. Мисливці збирають його в невеликих кількостях [19].

Таблиця 3.6. – Сучасна фауна мисливських птахів Черкаської області [19]

№	Назва ряду	Назва виду	Характер перебування	Значення
1	2	3	4	5
1	Гусеподібні	Гуска сіра	гнізд.	мислив.
2		Гуска білолоба велика	мігруючі	мислив.
3		Гуска білолоба мала*	мігруючі	охорон.
4		Гуменник	мігруючі	мислив.
5		Казарка червоновола*	мігруючі	охорон.
6		Огар*	мігруючі	охорон.
7		Галагаз**	мігруючі	охорон.
8		Крижень	гнізд.	мислив.
9		Чирянка мала (Чирок-свистунок)	гнізд.	мислив.
10		Мирянка велика (Чирок-тріскунок)	гнізд.	мислив.
11		Нерозень*	мігруючі	охорон.
12		Свищ	мігруючі	мислив.
13		Шилохвіст	гнізд.	мислив.
14		Широконоска	гнізд.	мислив.
15		Чернь червонодзьоба*	гнізд.	охорон.
16		Чернь червоноголова	гнізд.	мислив.
17		Чернь білоока*	гнізд.	охорон.
18		Чернь чубата	мігруючі	мислив.
19		Чернь морська	мігруючі	мислив.
20		Гоголь*	мігруючі	охорон.
21		Крохаль великий**	мігруючі	охорон.

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5
22		Крохаль середній*		
23		Луток*	мігруючі	охорон.
24		Савка*	мігруючі	охорон.
25	Куро-	Перепілка	залітає	охорон.
26	подібні	Куріпка сіра	гнізд.	мислив.
27		Деркач	гнізд.	мислив.
28		Погонич (малий і звичайний)	гнізд.	мислив.
29		Пастушок	гнізд.	мислив.
30		Курочка водяна	гнізд.	мислив.
31		Лиска	гнізд.	мислив.
32		Чайка (чибіс)**	гнізд.	охорон.
33		Кулик довгоніг (Ходулочник)*	гнізд.	охорон.
34	Журавле-	Шилодзьобка**	гнізд.	охорон.
35	подібні	Кулик-сорока*	гнізд.	охорон.
36		Брижач (Турухтан)	мігруючі	мислив.
37		Баранець звичайний (Бекас)	мігруючі	мислив.
38		Вальдшнеп	гнізд., спорадич.	мислив.
39		Кроншнеп великий**	мігруючі	охорон.
40		Веретенник великий**	мігруючі	охорон.
41		Дерихвіст степовий*	мігруючі	охорон.
42		Дерихвіст лучний*	гнізд.	охорон.
43		Горлиця звичайна	гнізд.	мислив.
44	Голубо-	Горлиця кільчата	гнізд.	мислив.
45	подібні	Голуб-синяк*	гнізд.	охорон.
46		Припутень	гнізд.	мислив.

* Занесено до Червоної Книги України - полювати заборонено!

** На вказані види також полювати заборонено!

Чернь червоноголова (*Aythya ferina*) – гніздовий птах. Вони живуть у невеликих водоймах, заповнених такими рослинами, як очерет і осока. Через подовжений період розмноження цих птахів багато молодих качок відстрілюють у перші дні полювання, що негативно позначається на їх популяції.

Чернь білоока (*Aythya nyroca*) – широко поширена і часто потрапляє в полон мисливцям. Гніздиться в озерах, ставках, болотах, вкритих очеретом та іншою рослинністю [19].

Чубата чернь (*Aythya fuligula*) – зустрічається лише під час весняної та осінньої міграції. Полювання на неї було другорядним [19].

Пастушок (*Rallus aquaticus*) – дрібна перната дичина. Мисливці добувають невелику кількість цих птахів під час полювання на іншу болотну дичину.

Лиска (*Fulica atra*) – гніздовий, перелітний, зимуючий птах; гніздиться по всій країні, крім Карпат; мігрує всюди; зимує на півдні і на Закарпатській рівнині, і в інших водоймах області. Цінний мисливський птах.

Чайка, чайка звичайна (*Vanellus vanellus*) – гніздовий перелітний птах; гніздиться на вологих луках і трав'янистих болотах. У 2015 році вид був занесений до списку «майже зникаючих» [19].

Бекас (*Gallinago gallinago*) – живе у вологих місцях. Як мисливська тварина він високо цінується мисливцями, і значні кількості його добувають у серпні та вересні.

Вальдшнеп (*Scolopax rusticola*) традиційно є мисливським птахом. Гнізда будують на лісовій підстилці в місцях з заростями або високими чагарниками [19].

Веретенник великий (*Limosa limosa*) – мешкає на болотах і вологих високотравних луках поблизу річкових долин, ставків і озер [19].

Звичайна горлиця (*Streptopelia turtur*) – найчисленніший вид голубів. Поширений по всій країні.

Кільчаста горлиця (*Streptopelia decaocto*) є досить поширеним видом біля людських поселень. Мисливці ловлять невеликі кількості [19].

Сизий голуб (*Columba livia*), також відомий як голуб-синяк, є гніздовим перелітним птахом. В Україні росте майже повсюдно в м'які та холодні зими. Мешкає у всіх типах лісів, віддаючи перевагу листяним лісам, змішаним лісам,

старовіковим лісам з дуплами та поблизу відкритих ділянок. Полювання заборонено.

Припутень (*Columba palumbus*) – ловлять у великій кількості під час міграції [19].

Існує велика різноманітність видів здобичі (табл. 3.7), але основною здобиччю є козулі, кабани та кролі. Біологічний опис кожного ссавця наведено нижче.

Таблиця 3.7 – Сучасна фауна мисливських тварин Черкаської області [19]

№	Назва ряду	Назва виду	Походження	Поширення в області	Значення
1	2	3	4	5	6
1	Хижі	Вовк	аборигенне	локальне	мислив.
2		Лисиця	аборигенне	широке	мислив.
3		Собака єнотоподібний	акліматизант	локальне	мислив.
4		Куниця лісова	аборигенне	локальне	мислив.
5		Тхір степовий*	аборигенне	локальне	охорон.
6		Тхір лісовий	аборигенне	локальне	мислив.
7		Борсук	аборигенне	локальне	мислив.
8	Зайце-подібні	Заєць-русак	аборигенне	широке	мислив.
9	Парнокопитні	Кабан дикий	аборигенне	локальне	мислив.
10		Козуля європейська	аборигенне	локальне	мислив.
11		Лось*	іммігрант	локальне	охорон.
12		Олень благородний	акліматизант	локальне	мислив.
13		Олень плямистий	акліматизант	локальне	мислив.
14	Гризуни	Ондатра	акліматизант	локальне	мислив.

* Занесено до Червоної Книги України.

Олень плямистий (*Cervus nippon*, 1838). Цей олень був завезений в Європу зі Східної Азії. Пятнистий олень менший за благородного оленя. Самці плямистого оленя мають довжину від 160 до 180 см. Зріст в холці 94-112 см, вага 100-140 кг. Самки легші, важать 70-90 кг, і менші, досягаючи 170 см в довжину. Як змінюється маса тіла диких оленів з віком, недостатньо вивчено. Час, коли якість

стабілізується, ще не визначено. Різниця у вазі самця і самки оленя може перевищувати 30%. Олені на вільному вигулі на 20-30% важчі та більші за оленів у вольєрах. Статева зрілість: самки спаровуються у 3 роки, самці – у 4 роки. У жовтні починається шлюбний період, вагітність 7,5 місяців, народжується одне дитинча, період лактації 4-5 місяців. Влітку шерсть яскраво-руда з білими плямами, а взимку темно-сіра. Навколо хвоста оленів є так зване дзеркало – невелика біла ділянка з чорним краєм, – яке допомагає оленям не губити один одного в густих лісах. На грудях, паху, животі та внутрішній частині стегон сірий колір стає майже білим. Взимку забарвлення самця змінюється від сірого (із залишеними ледь помітними плямами) до дуже темного (особливо на шиї, потилиці та грудях). Краї вух також темні. Внутрішня частина вуха біла. Так як самці більш темного кольору, їх можна визначити навіть здалеку. Забарвлення шерсті новонароджених оленят дуже схоже на колір шерсті дорослих оленів влітку. Основний колір шерсті яскраво-рудий, а до низу колір стає світлішим. Вони змінюють шерсть двічі на рік: на 2-4 тижні в жовтні і на більш тривалий період (близько трьох місяців) з березня по травень. Зрозуміло, що якимось чином спочатку линяють дорослі самці оленів, потім оленята, а потім молоді олені. Це час, коли починає зеленіти ліс. Густа, довга шерсть зимова перетворюється на коротку шерсть літню.

Плямистий олень в основному живе групами. Це стосується добування продуктів харчування та виявлення хижаків і порятунків від них. Олені використовують близько 10 різних звуків, щоб спілкуватися один з одним (від мелодійного свисту оленів до гортанного реву басів). Коли олень відчуває небезпеку, він різко свистить, щоб сповістити стадо. Олені спілкуються один з одним за допомогою зору, слуху, нюху та інших контактів.

У період гону формуються стійкі змішані угруповання. Іноді деякі дорослі самці залишаються в групі самок навіть після цього періоду. Не тільки оленятка, але й дорослі самки та самці часто залишаються біля старших самок, утворюючи невеликі сімейні групи. Поодинокі самці зустрічаються рідко; зазвичай вони старші. Кількість самців у кожній групі коливається від 7 до 13 особин.

Груповий зв'язок мінімальний у період народження та вигодовування дитинчат, з червня по липень. Влітку самки мігрують з потомством поточного року, а потім у серпні-вересні з потомством попередніх років. З утворенням Жовтневого гарему відносини в групі знову занепали. Розпад гарему супроводжувався помітним збільшенням групи наприкінці листопада. Найбільші стада плямистих оленів бувають взимку і ранньою весною. Чисельність оленів у стаді безпосередньо залежить від кількості тварин на ночівлі.

Роги самців плямистого оленя витонченіші, ніж у благородного оленя, і зазвичай не довші 80 см. Повні роги плямистого оленя мають чотири виступи: один передній верхній виступ, один середній виступ і два кінцеві виступи. У більшості випадків вінця немає, але у старих тварин може формуватися примітивний вінець за рахунок третього термінального відростка.

У літніх самців кількість відростків може зменшуватися. Розмір і форма рогів п'ятнистого оленя вказують на вік, здоров'я і силу його власника. На дев'ятому-двадцятomu місяцях життя у молодих самців в тім'яній області з'являються невеликі вирости – «пеньки», а в квітні починають формуватися нерозгалужені гострики – «шила», власників яких називають «шпичаками». Рогоподібні, 20-30 см завдовжки, з гострим кінцем. Очищені роги олені скидають у травні наступного року. На місці втрачених рогів через 11-12 днів починають інтенсивно рости трьохкінцеві панти. До серпня, коли роги зміцніють, олені скидають шкури. Самці на третьому році життя називаються першоріжки. Натомість почали рости великі товсті чотирьохкінцеві роги. Два роги оленя відпадають одночасно, іноді з інтервалом в 1-3 дні.

Олені в основному активні рано вранці та ввечері, а взимку – вдень. Харчовий склад плямистого оленя, як і благородного оленя, дуже різноманітний і змінюється залежно від біома. Харчуються травами, листям дерев і чагарників, поїдають кору і пагони рослин, віддають перевагу жолудям і буковим горіхам.

Пятнисті олені граціозно бігають, високо стрибають і чудово плавають. Відомо, що вони запливали на глибину 12 кілометрів в океані. Середній термін життя плямистого оленя становить від 15 до 18 років (у неволі до 25 років).

Козуля європейська (*Capreolus capreolus*) – найпоширеніший і найчисельніший вид оленів у Черкаській області та є важливим об'єктом розмноження для інтенсивного полювання. З усіх диких копитних цей вид краще за інших пристосований як до ріллі, так і до лісових екосистем. Основними чинниками, що впливають на поширення копитних у регіоні, є харчові умови, глибина та характер снігового покриву, укриття, безпосереднє знищення людиною та переміщення внаслідок випасу худоби. В основному козулі водяться в острівних лісах, на невеликих ділянках землі, у галях і узліссях. Тому в плані вибору кращих місць козулі схожі із зайцями, борсуками, лисицями. У цьому випадку кормові умови і укриття (ремізність) утворюють єдине ціле. У зв'язку з цим виділяють два екотипи козулі європейської – лісостеповий і лучно-польовий. Другий екотип козулі часто зустрічається в сільськогосподарських угіддях. Однорічній козулі потрібно близько 1 кг корму на добу, 2-3 річної – близько 1,9 кг, а старше 3 років – близько 2,4 кг. Добова норма корму козуль становить близько 8% живої маси. Взимку поїдає бруньки деревних і чагарникових рослин, хвойних і листяних порід (близько 20 видів), а також дрібну хвою сосни і ялини у вигляді гілочок (1 - 4 мм в діаметрі). Серед кормових рослин, які служать джерелом живлення, переважають крушина, верба, первоцвіт. За вегетаційний період тварини, крім деревних і чагарникових кормів, поїдають близько 150 видів трав. Розмножуються козулі один раз в травні, народжуючи кожного разу 1-3 дитинчат, і досягають статевої зрілості у віці 2 років. Парування відбувається з вересня по жовтень. Вагітність триває 276-290 днів. Майже в усіх мисливських угіддях більшість оленят у посліді – це 2-річні оленятка. Показники народжуваності залежать від вікової та статевої структури популяції. На півдні України на кожного 2-3-річного самця козулі припадає 2 і більше самок. В окремі роки зміни цих показників можуть бути меншими або більшими.

На популяції козулі впливають (у порядку важливості) браконьєрство, вовки, бродячі собаки, сільськогосподарська техніка та механізми (більшість молодняку оленів гине), хімікати, автомобільний транспорт, несприятливі умови розведення, хвороби та інші причини. Нині щорічний приріст популяції козулі становить близько 20 %. Однак ця кількість може бути більшою, якщо полювання ведеться належним чином: враховуючи та керуючи структурою популяції, мінімізуючи вплив на чисельність вищезазначених негативних факторів тощо.

Кабан дикий (*Sus scrofa*) – найпоширеніший вид в лісових екосистемах. Улюблені місця проживання кабанів – дубово-букові, вільхові та букові ліси. Це місця, де тварини можуть знайти найбільше їжі та зручного притулку. Влаштовують лігва вдень у заростях між густими сосновими лісами, заболоченими лісами, молодими дібровами, густими заростями очерету на болотах, оброблених полях і сіножатях.

Влітку дикі кабани живуть у лісистій місцевості з пишною рослинністю, на відкритих просторах і в рідколісся. Інтенсивно рие ґрунт, харчуючись крохмалистими бульбоцибулинами, кореневищами, бульбами, корінням різних рослин, дощовими черв'яками, молюсками, лялечками комах та іншими ґрунтовими тваринами. У другій половині літа починає вражати культурні рослини (картопля, овес, кукурудза). З випаданням снігу чисельність стада кабанів збільшується, а площа годування одного кабана скорочується до 1-2 квадратних кілометрів на добу. Тому дикі кабани активні цілий рік, переважно вночі, і тримаються в окремих місцях на відстані 10-15 кілометрів. Сезон починається на початку листопада і триває до кінця грудня, рідко коли триває після 10 січня. У дорослих самців добре розвинений калкан або тук. Це сполучна тканина товщиною 3 см, яка розташована під шкірою з обох сторін - від лопатки до останнього ребра. Функція калкана полягає в тому, щоб захищати самців від поранень іклами під час бійки.

Коли закінчується період гону, маса тіла самців зменшується на п'яту частину. Вагітність триває 115-120 днів. Перед пологами свиноматка буде велике

гніздо з гілок і сухого листя, де й народжує. Молодь з'являється з березня по травень. Середній послід містить 6 смугастих поросят. Рідко в посліді буває 1-3 поросяти, що в основному буває у молодих свиноматок. Найчастіше послід становить 5-7 поросят.

Статеве співвідношення диких кабанів змінюється з віком. У Черкаській області серед дорослих свиней переважають особини віком 3-5 років (за даними М.П. Рудишина та ін., 1987), – 68,1%, тварини віком 1-2 роки становлять 24,2%, а тварини віком 6 років і старше лише 7,7%. Серед особин 1-2 років співвідношення статей наближається до 1:1; серед особин 3-5 років домінують самки; а серед осіб віком від 6 років частіше домінують самці. Аналіз дозволів показав, що найбільше диких кабанів було відловлено у віці 3-5 років (самців – 86,7%, самок – 77,8%), що є важливим для відтворення популяції. Таке використання тварин без урахування структури популяції не сприяє зростанню поголів'я. Від різних абіотичних, біотичних і антропогенних чинників загинуло в середньому 67,9% від чисельності цього року та в інші роки, тобто приріст населення на кінець року склав 32,1% від загальної чисельності. Крім того, дикі кабани реагують на зміни умов харчування та захисту і тому мігрують з однієї території в іншу, що спричиняє різкі коливання популяції виду. Кабани можуть жити до 20 років.

Заєць-русак (*Lepus europaeus*) – широко поширений і є основним хутровим звіром в мисливських угіддях Черкаської області. Незалежно від пори року заєць-русак залишає денні лежбища близько 18 години. Закінчує нічне годування до світанку, знаходить зручне місце і лягає на весь день. Часто заривається в сніг, риючи під ним довгий тунель. У літню спеку зайці лежать на землі, не розгрібаючи і не розстилаючи типових грядок. На діяльність цих тварин істотно впливають погодні умови: температура повітря, тиск і зволоженість. У теплі зимові дні, під час відлиг, вони лежать у імпровізованих схованках; під час сильних морозів швидко залишають гнізда. Взагалі кажучи, самиці займають «твердішу» позицію, ніж самці. Зайці мають велику кількість пахучих залоз на подошвах ніг, у куточках рота та біля ніздрів. Залози на ногах залишають запахи, коли він бігає. Пігментні

залози, розташовані в області носа, використовуються для позначення окремих територій і для спілкування між особинами в популяції. Ту ж функцію виконують щочні залози в куточках рота. Розшифровка «нюхової мови» зайців може бути важливою для розуміння інтимних аспектів їхнього життя, що дасть змогу керувати чисельністю популяції зайців.

Харчування зайця-русака змінюється протягом року. Взимку він харчується переважно травами та дрібними чагарниками, які складають майже 96% усього його зимового раціону. Серед злаків найсмачнішими є стебла та листя озимої пшениці та жита. В раціоні зайці надають перевагу лободі, щиріці, мишію, гірчаку, полину, костриці, підземним стеблам пирію та хвоща. Харчуються корою, гілочками або бруньками дерев і кущів, зокрема тополі, верби, клена, липи, дикої яблуні, груші, глоду, ліщини, терну та інших рослин, багатих кальцієм і фосфором, а також крохмалем, жиром і білком.

У теплий вегетаційний період раціон зайця-русака складається в основному зі злакових (пирій, типчак, райграс, осока, райграс, шавлія, кролятина), складноцвітих (осот, кульбаба, деревій, осот, волошка), бобових (горох, конюшина, люцерна) та інші трави, повністю відсутні мохи, лишайники, кора дерев. Добова норма корму русака близько 1 кг сирого корму. Цю ситуацію необхідно враховувати при аналізі харчових співвідношень у мисливських угіддях і проведенні біотехнічних заходів (створення кормових майданчиків, реміз тощо). Сезон гону у зайців починається в середині січня. У цей час тварини лежать групами по 5-6 штук на 100 квадратних метрів на добу. У другій половині дня вони починають активність і продовжували збиратися в групи, по 1-2 самки і 3-4 самця в кожній групі. Період вагітності становить 44 доби. У теплу пору року самки спаровуються 4 рази і дають 4 посліду. У зв'язку з цим суттєво змінилися терміни розмноження зайця-русака, що негативно позначилося на зростанні місцевої популяції, оскільки перші виводки зайців-русаків майже всі гинуть через раннє спарювання у грудні та січні.

При вивченні причин загибелі частини зайців встановлено, що 43 % з них загинуло від впливу сільськогосподарської техніки під час виробництва силосу та заготівлі сіна, 15,3 % загинуло від неправильного використання та зберігання пестицидів і добрив, 12,4 % загинуло від браконьєрства, 9,5 % загинуло від транспортування, 9,5 % загинуло від важких погодних умов, 6,6 % загинуло від бродячих собак, котів та інших хижаків, а 3,7 % загинуло під час обробітку ґрунту та оранки. Популяція цього звіра сильно змінювалася протягом багатьох років. Незважаючи на коротші мисливські сезони та коротші стандарти відстрілу, популяція різко скоротилася за останні 20 років. Основні причини такі:

- багаторічний надмірний промисел, який знищив особини цього виду та порушив нормальне співвідношення статей;
- у всіх господарствах є бродячі коти та собаки, які вбивають молодняк;
- надмірне розчищення земель, що зменшує площу первісних сіножатей, які є найкращим місцем проживання зайця-русака в регіоні;
- порушення правил зберігання мінеральних добрив та застосування отрутохімкатів, а також відсутність відлякувачів на зернозбиральній та сінокосній техніці тощо. Заєць-русак може жити до 12 років.

Лісові куниці (*Martes martes*) зустрічаються у всіх великих лісистих районах і заплавах річок. Найбільшу повноту особин фіксували в широколистяних лісах з вікових дерев дуба, граба, липи, тополі та явора (6-8 особин на 1000 га). Рідко зустрічається в темнохвойних лісах. Видобуток дозволяється тільки з дозволу і в «урожайний» рік куниці. Лісові куниці харчуються найрізноманітнішими кормами. Його раціон включає понад 45 ссавців, майже 50 видів птахів, 5 рептилій, 4 земноводних, 6 риб, понад 65 безхребетних (з них 63 комахи) і понад 50 видів рослин. В основному мишоподібні гризуни очолюють список раціону куниці. Добова потреба в їжі – 120 - 130 г. За добу тварина з'їдає корм, рівноцінний одній десятій маси свого тіла (середня вага лісової куниці – 1230 грам). Шлюбний період у лісових куниць триває з середини червня до кінця першої половини серпня. Лігво (або гніздо) може бути постійним і тимчасовим. Перший поділяється на період

виношування і період зимівлі. Виводкове гніздо розташовується в дуплі дерева, на висоті не менше 4-6 метрів від землі. За відсутності дуплистих дерев куниці будуть використовувати старі гнізда ворон або хижих птахів, а також гнізда білок. Термін вагітності лісової куниці 7-8 місяців. У кожному посліді від 1 до 8 дитинчат, період спостереження – з кінця березня до середини травня.

Щоб правильно використовувати цей ресурс хижаків, мисливські угіддя повинні вести щорічний облік і на його основі складати плани.

3.5 Роботи по інтродукції та реакліматизації тварин

Не всі спроби інтродукції та реакліматизації диких тварин і птахів є успішними з різних причин, але основною причиною невдачі є відсутність науково обґрунтованого планування.

Вольєрний спосіб ведення господарства має переваги перед вільним у плані управління популяцією: контролю чисельності, статевої структури стада, гігієни, ветеринарної допомоги, відтворення, боротьби з браконьерством і хижаками. Проекти вольєрів розробляються та затверджуються у встановленому законодавством порядку. У проекті описано кількість тварин, які можна вирощувати, як вони вирощуються, для чого використовуються тощо.

У 2010 році до Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства та полювання, охорони, використання та відтворення тваринного світу» були внесені зміни щодо розширення прав користувачів мисливських угідь та посилення їх обов'язків.

Закон України «Про мисливське господарство та полювання» вніс норму (стаття 3), згідно з якою дикі тварини, які утримуються в неволі або напіввільних умовах, можуть перебувати у приватній власності. Це означає, що немає потреби встановлювати обмеження на використання тварин, які утримуються у вольєрі, отримувати ліцензії на полювання, дотримуватися періодів і дат полювання – власник вольєра може вільно розпоряджатись з тваринами, які утримуються у

вольєрі. Вирощування та утримання тварин у вольєрних умовах повинно відповідати вимогам природоохоронного законодавства України.

У таблиці 3.8 наведено аналіз динаміки чисельності основних видів мисливських тварин на території Звенигородського надлісництва. Мисливське господарство впроваджує низку заходів щодо покращення умов утримання тварин та їх охорони. Це реалізується з метою збільшення чисельності здобичі та покращення умов полювання.

Таблиця 3.8 – Чисельність диких тварин в угіддях мисливського господарства Звенигородського надлісництва [19]

№ з/п	Види тварин	Чисельність, голів		
		2017	2018	2019
1	Лось	-	-	-
2	Олень плямистий	-	-	-
3	Козуля	51	51	61
4	Кабан	10	9	12
5	Заєць - русак	33	-	-
7	Ондатра			
8	Бобер			
9	Собака єнотоподібний			
10	Борсук	8	4	4
11	Видра			
12	Куниця лісова	8	8	8
13	Куниця кам'яна			
14	Сіра куріпка			
15	Гуска сіра			
16	Кулики			
17	Голуби			
18	Крижень			
19	Мирянка мала (Чирок-свистунок)			
20	Чирянка велика (Чирок-тріскунок)			
21	Лиска			
22	Курочка водяна			

У таблиці 3.9 наведено кількість основних видів хижих тварин, використаних для розрахунку Звенигородського надлісництва.

Таблиця 3.9 – Прийнята для розрахунків чисельність основних видів мисливських тварин в угіддях мисливського господарства Звенигородського надлісництва [19]

Користувач мисливських угідь	Основні види мисливських тварин станом на січень 2020 року	
	Козуля	Кабан
Звенигородське надлісництво	61	12

Відповідно до вимог ст. 30 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» в обов'язки користувачів мисливських угідь входить впровадження комплексних заходів, у тому числі щодо штучного розведення тваринного світу, охорони та поліпшення середовища існування тваринного світу, щорічно вкладати в охорону і розведення тваринного світу не менше 30 мінімальних доходів на 1000 гектарів лісових угідь, не менше 25 мінімальних доходів на 1000 гектарів польових угідь та не менше 20 неоподаткованого мінімуму доходів громадян у розрахунку на 1000 га водно-болотних угідь. згідно з існуючим комплексом сільгоспугідь державне підприємство «Звенигородський лісгосп» має витратити не менше

$$17 \times 30 \times 1,7171 + 17 \times 25 \times 2,8746 + 1720 \times 0,0567 = 2116,71 \text{ (грн.)}$$

Мисливські угіддя охороняють егері господарства. Систематично проводяться перевірки щодо виявлення порушень правил полювання та браконьєрства (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Заходи по охороні мисливської фауни протягом 2017-2019 рр. [19]

Назви заходів	По роках		
	2017	2018	2019
Проведено рейдів	38	42	44
Складено протоколів	2	3	2
Прочитано лекцій	4	4	4
Опубліковано статей	1	1	2

З метою оперативного інформування населення про умови та правила полювання та недопущення браконьєрства керівництво товариства регулярно організовує просвітницькі тематичні лекції.

З метою покращення санітарно-епідеміологічної ситуації та забезпечення належних умов розмноження мисливських видів мисливствознавча служба Звенигородського лісгоспу систематично проводить регулювання популяції хижих ссавців (табл. 3.11).

Таблиця 3.11 – Відстріл хижих та шкідливих тварин і птахів [19]

Вид тварин	Кількість тварин в угіддях 2017/2018/2019	Кількість відстріляних хижаків по роках, гол.		
		2017	2018	2019
Вовк	-/-/-	-	-	-
Лисиця	2/3/5	5	3	5
Бродячі собаки*				
Бродячі коти*				
Сірі ворони*				

* Здичавілі тварини та види диких тварин, на яких облік не проводиться і які знищуються в угіддях по фактичній чисельності.

У рамках цих заходів здійснюється контроль за популяцією лисиць, енотовидних собак, вовків та бродячих собак і котів, оскільки ці тварини можуть бути переносниками таких небезпечних інфекційних збудників, як сказ, лептоспіроз, токсоплазмоз тощо. Ці дії допомагають знизити ризик поширення зоонозних захворювань між дикою природою та людиною та запобігають надмірному тиску хижаків на популяції зайців-русаків, фазанів, куріпок, молодих козуль та інших корисних видів дичини. Вжиті заходи проводяться відповідно до чинних природоохоронних норм та з дотриманням принципів гуманного ставлення до тварин.

Звенигородське надлісництво має ліцензію на полювання на козулю та кабана та відстріл пернатої дичини згідно з мисливською карткою (табл. 3.12) [19]

Таблиця 3.12 – Реалізація ліцензій та відстрільних карток за останні 3 років [19]

Вид мисливських тварин	Реалізація ліцензій та відстрільних карток, шт.		
	2017	2018	2019
Козуля	6	6	6
Кабан	0	2	4
Перната дичина	0	0	0
Лисиця	5	3	

Мисливське господарство в перспективі може спрямувати роботу на організацію полювання на кабана, козулю та пернату дичину.

3.6 Ветеринарно-санітарна оцінка угідь мисливського господарства Звенигородського надлісництва

З метою підтримання задовільного санітарно-епідеміологічного стану на території Звенигородського надлісництва егерська служба господарства проводить знищення хижих ссавців, птахів та бродячих тварин. У разі виявлення спалаху захворювання на території мисливського угіддя керівництво негайно повідомляє про це регіональні органи Держветфітослужби. Мисливське господарство також контролює популяцію хижаків (вовків і лисиць), що негативно позначається на стані мисливських тварин.

З метою поліпшення санітарно-епідеміологічної ситуації на фермі регулярно оглядають лисячі лігва, спеціально обробляють місця зимового утримання тварин. Дегельмінтизацію тваринницьких місць проводять двічі на рік (за 1-2 тижні до початку зимової підгодівлі і через 1-2 тижні після закінчення). Годівниці та солонці піддають спеціальному обробітку. Солонці та місця біля годівниць обробляють 3% розчином хлорного вапна; подекуди посипають, а потім засипають ґрунтом суперфосфат, а накопичений гній і залишки кормів спалюють.

Під час щорічного сезону полювання на копитних після надання дозволу на відстріл добутих тварин кров і нутрощі добутих тварин повинні бути направлені до Держпродспоживслужби для ветеринарно-санітарного контролю. Крім того, у

сезон полювання на хутрового звіра один раз на місяць слід відстрілювати лисиць і відправляти їх тушки на ветеринарно-санітарний огляд. Спалах африканської чуми свиней в Україні фіксувався з 2014 по 2020 рік. На мисливських територіях Звенигородського району Черкаської області (станом на 01.01.2020) випадків захворювання диких кабанів африканською чумою свиней не виявлено (за даними Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів та Державного науково-дослідного інституту з лабораторної діагностики та ветсанекспертизи).

3.7 Висновки про стан ведення мисливського господарства Звенигородського надлісництва.

Звенигородське надлісництво є власником мисливських угідь й має відповідний колектив фахівців для подальшого розвитку мисливського господарства. Господарство впроваджує низку заходів щодо покращення умов утримання тварин та їх охорони. Метою цих заходів є збільшення чисельності мисливських видів та покращення умов її існування (табл. 3.13).

Таблиця 3.13 – Біотехнічні заходи, які були проведені мисливським господарством Звенигородського надлісництва впродовж 2017-2019 рр. [19]

Назви заходів	Одиниці вимірювання	По роках		
		2017	2018	2019
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Заготівля кормів:				
Сіно	тонн			
Пучки з гілок дерев	тис. шт.	1700	1700	1700
Коренеплоди	тонн	2	2	2
Зерно	тонн	32	30	32
Зерновідходи	тонн			
Сіль	тонн	0,3	0,3	0,3
Спорудження біотехнічних споруд:				
Годівниці	шт.	8	8	8
Солонці	шт.	12	12	12

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5
Навіси для зберігання кормів	шт.	3	3	3
Створено:				
Підготовувальних майданчиків	шт.			8
Виготовлено та встановлено:				
Аншлаги	шт.	6		6
Витрати на ведення мисливського господарства за даними ЗТП (мисливство):				
Загальні витрати	тис. грн.	22,2	36,0	36,0
Охорона, відтворення та облік диких тварин, упорядкування угідь	тис. грн.	22,2	22,0	22,0
Находження від ведення мисливського господарства	тис. грн.	23,4	18,0	18,0

Мисливські угіддя охороняються егерською службою Звенигородського надлісництва. Регулярно здійснюються перевірки щодо виявлення порушень законодавчих нормативів в період полювання та випадків браконьєрства. Щороку на збереження та розведення дикої природи витрачається достатньо коштів, що передбачається в рамках Закону України «Про мисливське господарство та тваринний світ», стаття 30.

Наприкінці 2019 року на території мисливських угідь Пехівського лісництва збудовано два напіввільних вольєри. Вольєр призначений для вирощування та розведення плямистих оленів (42 кв. виділ 1). Площа його становить 21 га. У вольєрі утримується 15 особин, придбаних в інших мисливських господарствах. Ці тварини адаптувалися до місцевих умов і вже мають потомство. Інший вольєр, у кв. 56 виділ 3, має територію в 3,5 га, який використовується для розведення кабанів. На момент проведення мисливсько-упорядчих робіт у вольєрі мешкало 6 дорослих особин та 11 молодих кабанів. Останніми роками в Україні фіксувались спалахи африканської чуми свиней, у мисливських угіддях здійснювались превентивні заходи з її попередження. Вольєрне розведення має ряд переваг перед вільним з позиції управління популяцією: контроль чисельності, контроль статевої структури поголів'я, гігієни, ветеринарної допомоги та відтворення. Будівництво вольєрів для напіввільного утримання диких тварин має на меті збільшення

чисельності та видового різноманіття диких тварин та насичення мисливських угідь перед сезоном полювання.

Таким чином, в підсумку, можна констатувати, що інтенсивність ведення мисливського господарства в Звенигородському надлісництві є висока. Мисливське господарство Звенигородського лісництва вирізняється високим ступенем організації, раціональним використанням природних ресурсів та дотриманням принципів збалансованого природокористування. Тут проводяться систематичні обліки популяцій здобичі, вживаються заходи щодо охорони та годівлі здобичі, а також ефективні біотехнологічні заходи для підтримки хороших умов для виживання дикої природи. Лісове господарство є яскравим прикладом відповідного екологічного підходу до ведення мисливського господарства, який забезпечує збереження біорізноманіття, покращує якість мисливських угідь та сприяє розвитку екологічно чистого полювання. Такий підхід заслуговує позитивної оцінки та рекомендований для впровадження в інших регіонах України. Господарство характеризується високим ступенем організації мисливського сектору, ефективною системою господарювання, раціональним використанням природних ресурсів. За результатами бонітування мисливських угідь встановлено, що більша частина території відноситься до категорії високопродуктивних: близько 60% угідь віднесено до першої та другої категорій бонітету, що свідчить про хороші умови існування для основних видів мисливських тварин.

Мисливські угіддя Звенигородського надлісництва ідеально підходять для полювання на козулю, кабана, зайця та водно-болотних тварин. Особливу увагу слід звернути на впровадження біотехнологічних заходів для збереження ресурсів мисливських тварин на поточному рівні. У роки з нормальним кліматом роздачу кормів слід влаштовувати в кінці зими і ранньою весною. В екстремальні часи, після сильного снігопаду та особливо під час ожеледиці, впровадження біотехнічних заходів слід вживати якнайшвидше.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз природно-кліматичних умов і виробничої діяльності показав, що регіон, де розташовані досліджувані мисливські угіддя, має величезний біологічний і лісогосподарський потенціал, створюючи сприятливі умови для вирощування стійких, продуктивних і біологічно непорушених насаджень мішаних деревостанів. Високий рівень родючості ґрунтів, оптимальні гідротермічні показники та відповідна лісогосподарська інфраструктура забезпечують ефективне природне та штучне відновлення лісів, що в свою чергу сприяє веденню мисливського господарства. Раціонально поєднуючи природний потенціал території з відповідною організацією мисливської діяльності, підприємство може ефективно реалізовувати завдання лісовідновлення, підвищення біорізноманіття та охорони навколишнього середовища.

2. Проведенням обліку та аналізом стану мисливських угідь Звенигородського лісгоспу встановлено, що в господарствах підтримується оптимальна щільність основних видів мисливських тварин. Серед них чисельність козуль європейських становить у середньому 22-25 голів на 1000 га, що відповідає рекомендованим біологічним та екологічним нормам для лісостепової зони України. Оптимальною з точки зору забезпеченості кормом і умов навколишнього середовища також вважається чисельність диких кабанів 15 особин на 1000 га. Щільність зайця становить приблизно 30-35 особин на 1000 га, а сільськогосподарський ландшафт і лісове екологічне середовище знаходяться в хорошому стані. Крім того, стабільною залишається чисельність фазанів (50-60 на 1000 га) та сірої куріпки (35-40 на 1000 га), що забезпечує екологічну рівновагу та достатні мисливські ресурси.

3. У Звенигородському лісництві сформовано різні за характеристиками мисливські угіддя, що створюють сприятливі умови для виживання різноманітних мисливських тварин. За класифікацією мисливські угіддя підприємств в основному поділяються на такі види: Лісові угіддя (близько 65 % від загальної площі) -

переважно соснові, дубові, грабові та змішані ліси, які є основними місцями проживання козулі, кабана, куниці, лисиці та ін. Поля (до 25 %) – сільськогосподарські угіддя, перелоги та лісові галявини, які є місцем проживання зайців-русаків, фазанів і сірих куріпок, а також місцями нагулу хижих ссавців. Водно-болотні угіддя (до 10 %) – представлені річковими заплавами, ставками, меліорованими каналами та прибережною рослинністю. Ці землі відіграють важливу роль в охороні та регулюванні чисельності водоплавних птахів: крижня, чирка, лиски, а також ондатри та куниці. Комплексне поєднання різних типів мисливських угідь сприяє підтриманню екологічної рівноваги, збільшенню біорізноманіття популяцій тварин, ефективному досягненню економічних цілей мисливського господарства в межах лісогосподарських територій.

4. Мисливські угіддя чітко розподілені територіально, що забезпечує ефективну організацію мисливсько-господарської діяльності. Площа мисливського господарства Звенигородського надлісництва складає 4648,4 га, 56,0 га цієї території зайняті під дорогами та поділено на кілька адміністративних і функціональних патрулів егеря. У лісовій зоні діє 4 (або інша кількість) мисливські патрулі, кожний займає в середньому 3-5 тисяч квадратних кілометрів. Маршрут об'їзду було визначено з урахуванням таких факторів: урочища (річки, долини, лісосмуги); адміністративні межі; об'єкти, що здійснюють заходи безпеки та біотехнології. У кожному мисливському окрузі є егер, який відповідає за контроль за чисельністю тварин, запобігання браконьєрству, підгодівлю, облаштування біотехнічних об'єктів, ведення обліку. У кожному мисливському окрузі є егер, який відповідає за контроль за чисельністю тварин, запобігання браконьєрству, підгодівлю, облаштування біотехнічних об'єктів, ведення обліку. Такий територіальний поділ сприяє раціональному використанню людських ресурсів, оперативному реагуванню на зміни стану популяцій тваринного світу, ефективному контролю за режимом полювання, підтриманню стабільної санітарно-епідеміологічної обстановки в регіоні.

5. Звенигородське надлісництво проводить цілеспрямовану інтродукцію та реадaptaцію хижих тварин з метою збільшення видового різноманіття тварин, покращення якості трофеїв здобичі та відновлення втрачених популяцій. У рамках впровадження зообіотехнології в мисливські угіддя проведено реадaptaцію фазана звичайного (*Phasianus colchicus*), популяція якого з початку 21 століття стабілізувалася завдяки випуску в природне середовище особин, вирощених у напіввільних умовах. Випуски проводили в найбільш сприятливих польових і лісостепових біомах. Перед випуском тварини проходять ветеринарний огляд, що допомагає уникнути поширення інфекційних захворювань. Зусилля з інтродукції та реадaptaції є важливою складовою довгострокових стратегій розвитку полювання та збереження біорізноманіття.

6. Ветеринарно-санітарна експертиза мисливських угідь Звенигородського лісництва показала, що загальна ситуація із захворюваністю тварин в області є доброю. Ці землі характеризуються чудовими умовами для виживання основних видів дикої природи, особливо завдяки наявності природних харчових баз, джерел води, укриттів, а також відповідних природоохоронних і біотехнологічних заходів. Проводяться регулярні профілактичні огляди диких тварин на виявлення небезпечних як для тварин, так і для людини інфекційних захворювань, таких як сказ, туляремія, трихінельоз, токсоплазмоз. Зразки біологічного матеріалу направлено у ветеринарну лабораторію. За останніми результатами розслідування масових спалахів або загибелі тварин не виявлено. Для зниження ризику розповсюдження зоонозів відповідні служби регулярно проводять регулювання популяції хижих та інших тварин, які можуть бути переносниками інфекції.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Гром М.М. Упорядкування мисливських угідь : навч . посібн. [для студ. ВНЗ]. Львів : Вид-во УкрДЛТУ , 2003 . – 106 с
2. Гром М.М. Лісовпорядкування: навч. посібник. Львів: НЛТУ України, 2013. – 264с
3. Бачинський В.І., Бабин І.М., Бачинський В.В. Особливості обліку та розподілу загальновиборничих втрат підприємств сфери послуг. *Вісник ЖДТУ Економічні науки*. Житомир, 2010. № 3 (53). С. 28-31.
4. Бондаренко В.Д. Біотехнія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Львів: Престиж інформ, 2002. Ч. 2. 352 с.
5. Настанова з упорядкування мисливських угідь / упоряд. та голов. ред. М.В. Шадура. Київ : Вид-во Держкомлісгосп України, 2002. 114 с.
6. Козаченко І.В., Поліщук В.В., Балабак А.Ф. Особливості фауни та характеристика мисливських угідь на прикладі державного підприємства «Уманське лісове господарство» . *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2016. Вип. 26.8. С.96-102.
7. Євтушевський М.Н. Мисливські тварини України на волі та в вольєрах. Черкаси. Вертикаль, видавець Кандич С.Г., 2012. 376 с.
8. Догонина О.В. Заєць сірий: сучасний стан та заходи з покращення умов проживання виду у ТОВ «Вепр-СК» : кваліфікаційна робота : спец. 205 «Лісове господарство». Поліський національний університет, каф. лісівництва, лісових культур та таксації лісу;. Житомир, 2022. 41 с.
<http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/13188> .
9. Власюк В. П., Догонина О. В., Шмат І. П. Заходи щодо зниження чинника неспокою у мисливських угіддях. *Лісові екосистеми: сучасні проблеми і перспективи досліджень-2022* : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Житомир, 30 травня 2022 р. Житомир, 2022. С. 14-15.

10. Власюк В.П. Динаміка чисельності зайця сірого (*Lepus europaeus* Pall.) в умовах Лісостепової зони Житомирщини в осінній період. // Наук. вісн. нац. лісотех. ун-ту України. 2015. Вип. 25.2. С. 42-47.

11. Власюк В.П., Шмат І.П., Догонова О.В. Роль узлісся як середовища проживання мисливських тварин. *Лісівнича освіта і наука: стан, проблеми та перспективи розвитку* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Малин, 19 травня 2022 р. Малин, 2022. С. 53-54.

12. Догонова О. В. Встановлення впливу факторів на якість мисливських угідь для зайця сірого в умовах ТОВ «ВЕПР-СК». Особливості зимової підгодівлі козулі європейської у мисливських угіддях // Проблеми ведення та експлуатації лісових і мисливських ресурсів : матеріали III Всеукраїнської наук.- практи. конф. присвяченої пам'яті професора А.І. Гузія, 12 жовтня 2022 р. : збірник тез повідомлень. Житомир, 2022. С. 24–25

13. Власюк В.П., Поліщук О.Є. Видовий склад кормів зайця сірого у зимовий період в умовах Житомирського Полісся. *Contribution of young scientists on forestry, wood processing technologies and horticulture* : матеріали міжнар. наук.-практи. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Київ, 11-12 трав. 2017 р. Київ, 2017. С. 13

14. Власюк В.П. Просторово-типологічна організація населення зайця сірого (*Lepus europaeus* Pall.) в умовах Житомирщини та вплив факторів середовища на її формування : дис. ... канд. с.-г. наук : 06.03.03. Житомир, 2012. 184 с.

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань мисливського господарства, полювання та рибальства, охорони, використання та відтворення тваринного світу : Закон України від 21.01.2010 № 1827-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 10. Ст. 108.

16. Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства. Мисливство. URL: https://lis-ck.gov.ua/?page_id=168.

17. Біотехнічні заходи в мисливському господарстві – мисливський туризм.
URL: <https://jak.koshachek.com/articles/biotehniczni-zahodi-v-mislivskomu-gospodarstvi.html>.
18. Ковбенко О. А. Довідник мисливця. Харків, 2008. С. 253–257.
19. Проект організації та розвитку лісового господарства Державного підприємства «Звенигородське лісове господарство» Черкаського обласного управління лісового та мисливського господарства. Державне агентство лісових ресурсів України, Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання, Українська лісовпорядна експедиція. Ірпінь. 2019. 244 с.
20. Григор'єв О.Я., Гноєвий І.В. Довідник з годівлі тварин в умовах штучно створеного середовища. Харків. 2020. 212 с.
21. Євтушевський М.Н. Плямистий олень в Україні та за її межами. Київ. Видавничий дім «ЕКО-інформ»2009. 192 с.
22. Єремєєв В., Єфімов В. Регіональні аспекти глобальної зміни клімату. Вісник НАН України. Вип. 2. 2003. С. 14–19.
23. Генсірук С.А. Ліси – багатство і окраса землі. К., Наук. думка, 1980. 212 с.
24. Відтворення лісів та лісова меліорація в Україні: витоки, сучасний стан, виклики сьогодення та перспективи в умовах антропоцену: монографія. Колектив авторів. / За заг. ред. С.М. Ніколаєнка. Київ : Ліра-К, 2019. 317 с.
25. Користувачі мисливських угідь Вінниччини, Кіровоградщини, Черкащини порахували звірів у лісах регіону. / Центрально-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства / Режим доступу : https://cw.forest.gov.ua/no_cache/pres-sluzhba/novina/article/koristuvachi-mislivskikh-ugid-vinnichchini-kirovogradshchini-cherkashchini-p . Дата звернення: 20.03.2025.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Рисунок А.1 – Вольєрне господарство Свидівського лісництва
Черкаської області

Рисунок А.2 – Вольерне господарство Свидівського лісництва
Черкаської області

Рисунок А.3 – Виїзне практичне заняття вольерному господарстві
Свидівського лісництва Черкаської області

Рисунок А.4 – Розведення свині дикої у вольєрному господарстві
Свидівського лісництва Черкаської області

Рисунок А.5 – Господарські заходи у вольєрному господарстві
Свидівського лісництва Черкаської області